

Haftalık Gazete

Rojname Hefteyî

REALITE

Hejmar - Sayı: 4

Tel: 0-212-256 90 11

Türkçe düşünen Kürt aydınları

● Kökleri Abdulhamid dönemine uzanan metropol merkezli gelenek çok daha derinleşip, çok daha genişleyerek devam ediyor. Kürt aydını, Kürt politikacısı metropol merkezlerde yaşıyor. Türkçe konuşuyor. Türkçe düşünüyor. Entellektüel gıdasını Türk dilinden alıyor. Bu yetişmiş, eğitilmiş insan malzemesinin Kürdistan'a dönmesi ise pek de mümkün görülüyor!

Sayfa 8 - 9

**BERHEMA
DEWLETÊ YA HERÎ
MEZIN**

Nivîsa M. Merwanî r. 3' an de

21 - 27 KANÜN / ARALIK - 1994

Fiyatı: 10.000 TL (KDV dahil)

Legal Kürt oluşumları

S. 4-5-6-7'de

'Şiddete uzağız'

● Biz, temel görüş ve düşüncelerimizle bu sorunun, Türkiye'nin siyasi sınırlarının içinde çözümünden yanayız. Yani Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saygılıyız. Şiddet eylemlerine uzağız, yabancıyız. Biz sorunun demokratik platformlarda, diyalog ve barış yöntemiyle çözümünden yanayız.

Ş. ELÇİ'nin görüşleri S.4'de

'Devlet dindardır'

● T.C. 1923'te kurulurken kendi özelliklerine uygun bir biçimde kurulmadı. Tek anlayış dayatıldı. T.C.'nde yaşayan herkes Türk'tür ve ayrıca herkes müslümandır. Halbuki şu anda bile yok olmuş olmasına rağmen bu süreç içerisinde hala Anadolu da 43 dil konuşuluyor. Ve bir o kadar da inanç var.

J. AKSOY'un görüşleri S. 5'te

**M. Alınak:
Geleceği yaşamak
istiyorum
S. Sakık: İç barışa
katkı yapmak**

S. 6-7'de

ÇERÇEVE

Daha cesur, daha dürüst!

Kuşaklar arası çatışma, insanlık tarihinin önlenemez bir gerçeğidir. Çatışmanın dinamiği, kaybolup gidenle, fişkirip büyüyen arasında duruyor. Bir dönem, aydınlık İstanbul'da kaybolup giden İstanbul efendisini aramaktaydılar. Bu gün fizyolojisi değişen İstanbul'da İstanbullu aranıyor. İstanbul'da Sivas'tan daha çok Sivaslı, Kastamonu'dan daha çok Kastamonulu yaşıyor. Kürtler, artık İstanbul'un yerlileri.

Değişen, alt-üst olan yalnızca kentlerin nüfus bileşimi değil elbette. Değerler de değişiyor. Alışkanlıklar, eğilimler, zevkler de değişiyor. Değişmeye ayak direyen düşünsel ürünlerin başında ise ideoloji geliyor. Ideoloji donmuş düşünce kalıplarının toplamıdır. Ideoloji, kendisini üretmez. Tekrarlar. Kendisini tekrarlayan ideoloji, bu anlamsız ve katı tekrarlama refleksi ile toplumun değişen değerlerine uyum sağlamaya çalışır. Ve bunu başaramaz. Bir dönemin ilerici, devrimci niteliği; bir başka dönemin statükocu, gerici, gelişmeye direnen, gelişmeyi engelleyen niteliğine dönüşür.

İdeoloji donmuş düşünce kalıplarının toplamıdır. İdeoloji, kendisini üretmez. Tekrarlar. Kendisini tekrarlayan ideoloji, bu anlamsız ve katı tekrarlama refleksi ile toplumun değişen değerlerine uyum sağlamaya çalışır

garabet yaşanmaktadır. Kültür Bakanı'nın, hayvanların boğazlandığı mezbaha açılışlarında kurdela kestiği bir toplumda, ismi her gün kan ve ölüm haberleri ile bir arada anılan Olağanüstü Hal Bölge Valisi de, 20 kurban keserek davul zurna eşliğinde karakol açmaktadır.

6 yıl sonra Hristiyan dünyası Hz. İsa'nın ikibininci doğum yılını kutlayacaktır ve % 38'i Rus olan Kazakistan'da filologlar, Kazak dilini Rus etkisinden kurtarmak için kültür seferberliğine girişmeye hazırlanıyorlar. Mezopotamya havzasının Kazakları olan Kürtlerin aydınları ise, metropollerde Türkçe yayınlanan dergilerden daha çok sayıda Türkçe dergi çıkartarak, Kürt dilinin gelişmesi için mücadele etmeye devam etmektedirler. Dersim'de roketlere karşı slogan atan Kürt kızı ile İstanbul sokaklarında iş arayan Kürt kadınının; Çiyayê Metina'da mevzilenen Kürt genci ile Marmara Üniversitesi'nde felsefe eğitimi yapan Kürt gencinin ulusal ve toplumsal taleplerinin nerede kesiştiği ise, Kürt hareketlerinin programlarında henüz ifadesini bulmamıştır.

REALİTE

Reel Press Basın San. ve Tic. Ltd. Şti. adına
İmtiyaz Sahibi: Orhan KOTAN,

Gen. Yay. Yönetmeni ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Mahfuz SÜRGÜT,
Adres: La Martin Cd. Celile Apt. No: 51 Kat:5 Taksim/İstanbul
Tel: (0-212) 256 90 11 - Fax: (0-212) 256 90 12
Basıldığı Yer: Seriler Matbaası Dağıtım: Birleşik Basın Dağıtım

Nasyonalizm

Türkiye'de bir süredir "yükselen değer" olarak milliyetçilik tartışılıyor. Nasyonalizmin, Arapça üzerinden Türkçeye çevirisi olan milliyetçilik pek de sevimli bir kavram değil. Söz konusu Türkiye olunca milliyetçilik, yalnızca sevimsiz değil, ürkütücüdür de!

Resmi dili Türkçe olan TC'de, bir iddiaya göre 40'ın üzerinde farklı dil konuşuluyor. Lozan'da onaylanan resmi azınlıklar dışında kalan diller ve özellikle Kürt dili resmi ya da gayri resmi olarak yasak sayılıyor. Bununla birlikte Türkiye'de Kürtçe yayın yapılabilir. Yasak, dilden çok ifade biçiminde ya da politik mesajlarda odaklaşıyor. Zaman zaman ileri sürülen bazı görüşlere rağmen devletin Kürt politikasında herhangi bir değişiklik söz konusu değil. Savaş, anti-kürdizmi sürekli tırmandırıyor. Bundan daha tehlikeli gelişme ise, Kürt kavramı üzerinde yoğunlaşan dışlayıcı red ve inkar politikalarının, toplum katlarında düşmanlık düzeyine doğru hızla tırmanmasıdır.

Gene bir iddiaya göre Türkiye'de 30'un üstünde etnik grup yaşıyor. Bunlar arasında Kürtlerin durumu farklı. Kürtler ulusal ve demokratik hakları için bitmez tükenmez bir savaşın içinde bulunuyorlar. Değişik biçimlerde savaşın kökleri tarihin derinliklerinden geliyor. Bu gün savaş, Türkiye'nin bir nolu sorunu. Yalnızca içerde değil, dışarda da gündemin hep birinci sırasında duruyor.

Böyle bir toplumsal yapının yayıldığı coğrafyada milliyetçiliğin, daha doğrusu Türk milliyetçiliğinin yükselen değer olarak ortaya çıkması her halde üzerinden atlanıp geçilecek bir sorun değil. TV'ler de milliyetçiliğin üstünden atlamıyor. Tersine, yükselen Türk milliyetçiliği oldukça kışkırtıcı bir biçimde ve ısrarla tartışma platformlarında tutuluyor. Milliyetçiliğin, genel bir kanı olarak siyasal İslamın gelişmesini önleyecek bir baraj olarak öne çıkartılması, iktidarın özel gayretleri ile sürdürülüyor. Bu bağlamda Refah ile MHP'nin yolları çöktü. Ancak, doğrudan hesaplaşma yerine, Kürt sorununa bakışta farklılıklar olarak öne çıkıyor.

Geçtiğimiz günlerde Türkeş, Ecevit ve Boyner'in katıldığı bir tartışma programının odak noktası yine milliyetçilik idi. Ardından, MHP, Refah çizgilerinin hesaplaşığı bir başka programa Kürt milliyetçiliğini temsilen Şerafettin Elçi katıldı.

Her iki programda da somut bir önerme, çözümleyici bir politika ortaya çıkmadı. Sorun dönüp dolaşıp "Akan kanın durması" noktasında odaklaştı. Bir de,

Türk milliyetçiliğinin uzlaşmazlığı bütün boyutları ile sergilendi. Tartışmaların en önemli yanı ise, Kürtlerin demokratik talepleri karşısında katı bir şoven yargı ile duran Türk milliyetçiliğinin her gün biraz daha artan saldırgan tutumu idi. Bu bağlamda, vatandaşlık kavramına bile tepki gösteren Türkeş'in, "Kürtler bizim kardeşlerimizdir" söyleminin hemen ardından "Kürtçe eğitime asla izin verilemez" gibi bir yargı yerleştirilmesi, içinden geçilen sürecin ne kadar uzağında durulduğunun somut bir kanıtı idi. Sorun Kürtçe eğitime izin verilip verilmemesi değildir. Kürtlerin, bu coğrafyada sosyalajik bir olgu olarak var olduğunun, bir realite olduğunun kabullenilmesidir. Milliyetçiliğin dar kalıpları içinde bu sosyolojik gerçeğin kabul edilmesi hemen mümkün değildir.

Devletin Kürt politikasında herhangi bir değişiklik söz konusu değil. Savaş, antikürdizmi sürekli tırmandırıyor.

Nasyonalitenin, yani etnik kökenin belirleyici olduğu yerde, farklı özellikler taşıyan toplumsal grupların bir arada, tam hak eşitliği temelinde ortak bir hayat kurmaları yönünde politikalar oluşturmak mümkün değildir. Buna bağlı olarak açıkça belirtmek gerekir ki, "yükselen değer" milliyetçilik, esas itibarıyla 2000'li yılların eşliğinde Türkiye'de son derece tehlikeli çatışmaların ideolojik temelini oluşturmaktan, buna uyarlı politikalar üretmekten başka işlev taşıyamaz.

Eğer somut bir gerçeklik olarak bölücülükten söz edilecekse, milliyetçilik temelinde atılacak her adımın her durumda nesnel olarak bölücü bir kimlik oluşturacağı söylenmelidir. Bu gün artık, sıradan bir üçüncü dünya ülkesi haline gelen Türkiye'nin hızla dünyadan dışlandığı, içine dönük, dar milliyetçi politikalarla beslendiği, ekonomik açıdan çöküntü içine sürüklendiği göz önüne alınırsa, iç politik dengelerin, her ne bahasına olursa olsun iktidarda kalmak saplantılarının toplumu içine sürüklediği kaos daha iyi anlaşılabilir.

Konunun Kürtler açısından önemi büyüktür. Türkiye'nin hemen hemen her tarafına yayılan Kürtler, Kürt kimliği ile yaşama hakkını zorladıkları sürece, sürdürülen savaş Kürt kavramı üzerinde her gün her saat kan ve ölüm serptiği sürece, Kürtler, milliyetçi saldırganlıklara nerede ne zaman hangi biçimler içinde hedef olacaklarını bilemeyeceklerdir. Faşizmin, başlıca beslenme kaynağı olan dar milliyetçilik ve sürekli yoksullaşmanın içinden geçen Türkiyede, toplumsal çilgınlığın boyutlarını saptamak olası değildir. Kürt aydını, Kürt politikacısı gelişmeleri, eğilimleri ve her an maddi bir güve dönüşebilir nitelikteki potansiyel tehlikeleri yakından izlemek, buna uyarlı politikalar üretmek zorunda!

BERHEMA DEWLETÊ YA HERÎ MEZIN

● Peyvek heye ku jê pîrr acis in. Peyvek heye ku bi bihîstina wê dîn û har dibin; peyvek heye ku bi bihîstina wê di ciyê xwe de nasekinin, hildipekin, natevitin; xwe hunda dikin; ji xwe diçin. Ku bi wan be ewê vê peyvê di tu zimanekî dinê de nehêlin, qirn û koka wê rakin; bidin ber tanq û topan; bi balafiran bombebaran bikin. Ku bi wan be ewê vê peyvê di xwînê de bigevizînin, bi berîkan (bi guleyan) biperifînin. Xwedê nîşan nede ku ev peyv gund an bajarekî Kurdistanê bûya, niha zû ve berhewa kiribûn; ku ev peyv çiyayek bûya, niha zû ve hilweşandibûn û anîbûn xwarê; ku ev peyv kevokekî bûya, niha zû ve baskên wê şikandibûn û bi saxî ew pîrçikandibûn.

M. MERWANI

Jê re Konseya Ewlekarî ya Netewî dibêjin. Bi zimanê Tirkî ji sê herfan pêk tê: MGK. Ev navê wê yê kurt di nav gel de belavbûyî ye. Di rojname û televizyonan de; ango di rojname û televizyonên wan de navê wê pîrr derbas nabe. Carna çend roj beriya civîna wê, nûçeyên ku ewê filan rojê bicivî, di quncikên rojnameyan de derdikeve. Sedemên civîna wê bîn texmînkirin jî, di civînê de li ser çî tê peyivîn û rawestîn, biryarên bi çî awayî tînin sitandin, di nûçeyên televizyon û rojnameyan de bi aşkerayî neyên qalkirin jî, ji encama beyana çapemeniyê ya li ser civînê, mirov dizane çî ferman hatine dayin.

Ew bi pêşniyarî (tavsiye) yê xwe yê ji hukumetan re bi pîrranî dengê xwe dide bihîstîn. Pêşniyarîyên wê nayên zivartin, li ser wan nayên peyivîn û ji bavê wan zêde ye ku di meclîsê de bin, mebûs bin, xwe şaş bikin û van pêşniyarîyan binîrxînin; ji başî û xerabîya wan qal bikin. Na, mebûsên Tirk, mebûsên Tirk ên welatperwer û neteweperest serê xwe bi tiştên weha re naêşînin. Yekîtiya netewî, mîsakî millî, welat, gel û berjewendiyên netewî ji wê tînin pîrsîn; ew li wan xwedî derdikeve û ew wan diparêze. Di rîya gel û di rîya welat de ew xwînê dirêje, ew dîkuje û ew darên sêpiyan li rû hev rêz dike. Ji xwîn û kuştinê nayê xwarê; nakeve kar û barên tiştên din. Dîkuje, di darên sêpiyan de dihejîne, dida- leqîne. Çûmkî taştê, firavîn, şiv; xwarin û hebûna wê xwîn e.

Ji fermanên wê re pêşniyarî tînin gotin. Heta niha çî fermanê kiribe, kiriye; bê munaqêşe û bê kêmasî ji alî hukumetan ve hatiye cih. Tu kes bi qasî me Kurdan bala xwe nade van fermanan; lewra ji sedan not û nehê van fermanan li ser me ne. Yanê ev sazgeha mîrat û mewat karê wê tune ji bo me dixebite; fermanên mirin û kuştina me derdixe. Tu were bibîne ku ne em diqedin û ne ji fermanên vê sezgeha bêbav.

Ji zar û zimanê wan ê sergirtî, ji awir û xwarina wan, ji rabûn û rûniştina wan em Kurd fahm dikin. Çiqas bi dizî bin jî ev civîn, çiqas sergirtî bin jî ev ferman; em bi hêsani fahm dikin ji zar û zimanê wan û baş tediğî- hijin armanca wan. Na na, êdî wusa bi aşkerayî ferman dikin ku ji wan fahmnekirin ne mumkun e. Riya ku tê de dimeşin; şopa wan wusa bi xwîn e ku ji van rêçên wan, mirov nimroyên pêlavên ku dikin lingên xwe jî dikare bixwîne. Hîn bûne, ev yek ji wan re bûye tebiq ku rûpelên dîrokê bi xwînê binivîsin; hubra wan xwîn e. Bi hovîtiyên xwe tînin naskirin; di hovîtiyê de tu sînorî nas nakin. Ev e kurte dîroka wan; bi tenê ev nivîsandîye li ser rûpelê nasnama wan.

Peyvek heye ku jê pîrr acis in. Peyvek heye ku bi bihîstina wê dîn û har dibin; peyvek heye ku bi bihîstina wê di ciyê xwe de nasekinin, hildipekin, natevitin; xwe hunda dikin; ji xwe diçin. Ku bi wan be ewê vê peyvê di tu zimanekî dinê de nehêlin, qirn û koka wê rakin; bidin ber tanq û topan; bi balafiran

bombebaran bikin. Ku bi wan be ewê vê peyvê di xwînê de bigevizînin, bi berîkan (bi guleyan) biperifînin. Xwedê nîşan nede ku ev peyv gund an bajarekî Kurdistanê bûya, niha zû ve berhewa kiribûn; ku ev peyv çiyayek bûya, niha zû ve hilweşandibûn û anîbûn xwarê; ku ev peyv kevokekî bûya, niha zû ve baskên wê şikandibûn û bi saxî ew pîrçikandibûn. Lê çî heye ku ev peyv ne tê girtin, ne wekî mirovên Kurd tê hundakir, ne tê kuştin û ne jî tê zîndankirin. Têvê hovên Tirkan, ku di hovîtiyê de dikarin Hîtleran ji berîka xwe derxin, bîn ba hev û konseya xwe ya ewlekarî ya netewî jî bicivînin; nikarin bi vê peyvê re herin serî. Ev peyv bi nameyekê jî bê ziman; li ser wê hevdtînin an axaftinek bê çêkirin ruhê wan diçe. Bi tenê bi bihîstina vê peyvê dikarin har û dîn bibin. Ev peyva ku di Erebi de jê re "sulh", di Îngilîzî de jê re "peace", di Tirkî de jê re "barış" dibêjin; di zimanê me de bi tenê ji çar herfan, ji çar tîpan pêk tê: AŞTÎ. Jê re aşti dibêjin; ji aşkirinê tê.

Çiqas di hovîtiyê de hoste bin jî ew generalên wan ên sermezî û mêjî biçûk; çiqas pisporên xerakirin, şewitandin û qirkirinê bin jî, bi vê gotinê re naçin serî. Ev peyv kezêba dilê wan dihelîne; xewnên şeva li wan diherimîne; ew bi tîrs û sawa wê ji nav nivînen xwe hildipetikin û fermanên xwînê derdînin.

Çiqas ji aştiyê were qalkirin, ew ewqas har û hov dibin. Çiqas ji aştiyê bê qalkirin ew xwînê dirêjin û mezêlê xwe bi destê xwe dikolin. Razana wan, rabûn û rûniştina wan, xwarin û vexwarina wan xwîn e. Bi xwînê dipeyivin, ji xwînê dipeyivin; dil û miriyê xwînê ne.

Fermana xwînêtinê, fermana bombakirina Ozgur Ulkê bi vî awayî hatibû nivîsîn, "Hin weşanên ku ji eşqîya wekî gerila, ji leşkerên me wekî dijmin qal dikin hene. Divê dozger destûr nedin vê yekê." Ferman bi vî awayî kurt û zelal bû. Kerên kor jî dizaniyên ku dozgerên wan, her hejmarên Ozgur Ulkê dicivînin. Îcar çima qala dozgeran dihat kirin, navê wan dihat hildan! An ku hinekan jî- bîr kiribûn "Tirkiye dewletek huqûqî ye!.."

Tam du roj piştî fermanê, di saetekê de navend û du burouyên Ozgur Ulkê yê li Enqere û Stenbolê, bi bombayan hatin berhewakirin. Encam kuştîyek û 23 birîndar bûn. Dewleta Tirk hêza hovîtiya xwe ji dost û neyaran re nîşan dabû. Neviyên Cengizxan li ser şopa bapîrên xwe dimeşyan. Li welatên din, di nav gelên din de hovîti pêlek demedemî be jî, ev yek li ba neviyên Cengizxan awayek jiyane bû.

Polîs li ber dora xana rojname ya berhewakirinê sekinibûn. Du zarûk, du zarûkên dibistana seretayî yê bi meraq, nêzikî polîs bûn û ji polîs weha pîrsîn, "Apê polîs, çima ev avahî weha bûye; kê weha kiriye?" Polîs bi zarûkên biçûk dibişirî; lê min bersîva zarûkan di ber xwe de bi vî awayî da; "Ev berhema herî mezin a dewleta Tirk e." Berhema herî mezin a dewleta Tirk a ku ruyê xwe ji mirovatîyê zivartîye.

GÜNEY KÜRDÜ KADERİNİ SİLHA DEĞİL SEÇİME TERCİH EDİYOR...

Yekîti GULBARAN

Güney Kürtleri son "Kardeş Kavgası"ndan gerekli dersleri çıkarmış görünüyorlar. İran ve Türk iktidarlarının "Paris Zirvesi" hakkında çıkardıkları canhıraş sesler Barzani ve Talabani'nin "Paris buluşmasını" engellediler. Ama başkentleri Hevlêr (Erbil) de anlaşmalarını engelleyemediler.

PDK ve YNK kaynakları iki partinin yaptığı anlaşmayı doğruluyorlar. İki parti "2000" yılına dek yürürlükte kalacak bir anlaşmaya imza koydular. Eğer uyulursa, bu anlaşmayla; Güney Kürdistan, sosyal hukukun ve çağdaş demokratik ölçütlerin uygulandığı "de facto" bir devlet olarak geleceğini pekiştirebilir.

Kasım ayında yapılan bu anlaşmanın en önemli yanlarından birisi de "Kürdistanî Cephe"nin yeniden, eski politik insiyatifine kavuşturulmasıdır. Anlaşma gereğince yeni bir koalisyon hükümeti kuruldu. YNK'lı Başbakan ve PDK'lı yardımcı yerlerini korudular. Ama hükümette bazı revizyonlara da gidildi. Örneğin kardeş kavgasında çok provakatif bir rol oynayan Peşmerge Bakanı Cabbar Ferman, Turizm Bakanlığı'na kaydırıldı. Politik kariyerine "Kürt kanı" buluşturma talihizliği gösteren Cabbar Ferman'ın bu görevinde, herkesin gözü onun üstünde olacak.

Yeni koalisyon hükümetinde: Asuri Demokratik Hareketi ve Komünistler de görev aldılar.

Anlaşma gereğince peşmerge güçleri de birleştirilecek ve "savunma birlikleri" adı altında ortak bir örgütlenmeye gidilecek.

Bunun yanısıra "Paris Zirvesi"nde Sami Abdurrahman ve Noşirvan Mustafa'nın imza atıkları anlaşma metni de, Hevlêr'deki anlaşmanın temelini oluşturuyor. Buna göre önümüzdeki Mayıs ayında görev süresi sona erecek olan meclisin yenilenmesi için yeniden seçim yapılacak.

Bu olumlulukların yanısıra "anlaşma" henüz "finans" sorunlarına ve geçmişte bu alanda yapılan uygulamalara açıklık getiremedi. Bu pürüz henüz ortadan kaldırılabilmemiş değil. PDK, Maliye Bakanı Hasan Hafed döneminde; Kürt devletinin kasasına giren girdilerle ilgili çeşitli iddialar öne sürülüyor. Hevlêr'de ve Süleymaniye'de bu gelirlere ilişkin kayıtların olmadığına ısrar ediliyor. Ancak iki parti de halkın sosyal durumunun iyileştirilmesi konusunda hem fikir bulunuyorlar. Bu sorunların aşılabilmesi mesajını veriyor.

Kuşkusuz bu anlaşmanın geçerlilik kazanabilmesi uygulamadaki beceri, istek ve başarıya bağlıdır. Güney'de halkın önemli sorunları var. Bunların bir kısmı BM'nin "zallimle beraber mazlum" da cezalandıran "ambargo"şundan kaynaklanıyor. Ancak bazı sorunlar siyasal yapıların güçbirliği ve özverisiyle aşılabılır. Örneğin, iki parti ayda sadece 20'şer milyon dolar peşmerge maası ödüyorlar. Peşmerge güçleri birleştirilirse-bu konuda anlaşmış bulunuyorlar-harcamaları kısıtlanırsa, Zaxo, Dahok "karanlıktan" kurtarılabilir. Gümrük kapılarından elde edilen gelir bir kontrol mekanizmasına kavuşturulabilirse, Güney'in yeniden inşaatı için mütevazî de olsa ilerlemeler kaydedilebilir.

Silahlanma da yeniden düzenlendi. Şehirler arasında kimse silah taşımayacak. Her türlü silahlı eylem "suç" ve "de facto" devlete yapılmış bir saldırı olarak kabul ediliyor. Kısacası oluşturulması düşünülen "savunma birlikleri"nin dışında kimse silah taşıyamayacak.

Çatışmalar sırasında buldukları yerlerden ayrılmak zorunda kalan herkes yerlerine dönecek. Öğretmen ve memurlar da işlerine devam edecekler. Ayrıca 95'teki seçimlerin sağlıklı geçmesi için nüfus sayımı yapılacak.

78'deki Şemdinli çatışmasının yaraları ancak 6 yıl sonra sarılabildi. Bu kez öyle olmadı, halkın baskısı ve örgütlerin duyarlılığı sorunların çözümü için atılan adımları çabuklaştırdı. Anlaşmanın yapılmasından bir süre sonra İran'dan gelen bir heyet Kürt Parlamentosu'nda temaslar bulundu. İlginçtir bu temaslar sürerken İran Kürt bölgesine saldırılarda da bulundu. Hafız Esad da Barzani'yi Suriye'ye davet etmiş bulunuyor. Kürtlerin kaydettiği gelişmeler Tahran, Ankara, Bağdat, Şam merkezlerini rahatsız etmeye devam ediyor. Kürtler bu "şeytan üçgeni"nden sıyrılmaları çarelerini arıyorlar. Kasım anlaşması ile bunun ilk adımı atıldı.

Güney Kürdistan'ın uzun süre dış yardım ve hayırlarla ayakta kalamayacağını herkes görüyor. Kürtler kendi iç dinamikleriyle ayakta kalabilme kavgası veriyorlar.

Kürtler "biraküji" karabasanından kurtulma yönünde kararlı görünüyorlar. Halkın düşüncesi örgüt çıkarılarının önünde seyrediyor ve örgütler buna ayak uydurmaya çalışıyor.

Kürtlerin uzun tarihsel yürüyüşleri, yani özgürlük yürüyüşü devam ediyor.

Kürt Demokratik Platformu sözcüsü Şerafettin Elçi:

'Şiddete uzağız'

Kürt Demokratik Platformu'nun, liberal bir siyasal parti turma kararından sonra, HBB TV'de; "Milliyetçilik" konulu bir açık oturuma katılan Şerafettin Elçi ile, Realite okuyucuları için güruştük.

- Çok gergin ve sıkıntılı bir tartışmadan çıktınız. Genel bir değerlendirme yapar mısınız?

-Dün geceki toplantının bir Türk-Kürt milliyetçiliği bazına oturtulması isabetli değildi. Orada bence Kürtlerin meşru ve haklı talepleri gündeme getirilip tartışılmalıydı. Ama ne yazık ki öteden beri Kürt varlığına saygı duymayan, ve bu varlığı yok etmeyi hedefleyen bir görüş, mutlaka sorunu başka mecralara çekmek gayretiyle adeta bu toplantıyı amacından sapırdı. Yalnız şu var; bütün toplantılar olumsuz yönleriyle bile değerlendirildiği zaman hiç olmazsa konunun tartışmaya açılmasının, kamuoyunda tartışılmasının ben yararına inanıyorum. İstedikimiz düzeyde ve istedikimiz yönde gelişen bir tartışma olmamasına rağmen konunun gündeme gelmesi açısından ben toplantıyı yararlı görüyorum.

- Kürt Demokratik Platformu, siyasal bir kitle partisine dönüşme kararı aldı. Partinin yapısı ve işlevleri ile ilgili olarak neler söylenebilir?

- Sizin de belirttiğiniz gibi sözkonusu olan liberal, demokratik, çoğulcu bir kitle partisi... Bu parti siyasal programının merkezine Kürt sorununu oturtmuştur. Ancak bu Türkiye'nin diğer sorunlarından uzak durduğu anlamına gelmez. Bütün bu yaşanan sorunların temelinde, Kürt sorununun yattığını gördüğü için; Kürt sorununu merkezi programına almıştır. Ve buna öncelik tanımıştır. Biz, temel görüş ve düşüncelerimizle bu sorunun, Türkiye'nin siyasi sınırlarının içinde çözümünden yanayız. Yani Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saygılıyız. Şiddet eylemlerine uzağız, yabancıyız. Biz sorunun demokratik platformlarda, diyalog ve barış yöntemiyle çözümünden yanayız. Burada temel görüşümüz şu: Bu devleti Türkler ve Kürtler beraber kurmuştur. Bu devletin yönetiminde Türklerle beraber Kürtlerin de söz sahibi olma hakkı vardır. Yönetimde yer alma hakkı var. Ancak bugüne kadar söylene gelen yanlış bir söyleme de değinmek istiyorum. İddia şudur: Kürtler de her türlü haklara sahiptirler, daha ne istiyorlar? Bu yanlış bir değerlendirmedir. Kürtler bu ülkede hiçbir şeye sahip değiller. Hiçbir hakka sahip değiller. Kürtler ancak Türkleşerek, Türklüğü benimseyerek hak sahibi olabilirler. Bizim amacımız Kürtlerin kendi kimlikleriyle, kendi sıfatlarıyla hak sahibi olabilmeleridir. Bu anlayış benimsendiği takdirde Kürtler için de Türkler için de yararlı olur. Çünkü bu gün devlet kendisinin sebep olduğu gerginliği bastır-

mak için kaynaklarının çok önemli bölümünü güvenlik harcamalarına aksetmektedir. Bu da toplumdaki yaşanan ekonomik bulanımların temel kaynağıdır. Ayrıca rejim demokratikleşemiyor. Rejimin demokratikleşememesinin tek nedeni Kürt kompleksidir. Yani biz eğer demokratik açılımlar yaparsak Kürtler de bundan yararlanır. Kürtlerin sesi daha gür çıkar. Kürtlerin sesi daha gür çıkmasını diye Kürtler adeta Türkiye kendi kendini anti-demokratik bir rejime mahkum etmiş gibidir. Biz bunların düzeltilmesi gerektiğine inanıyoruz. Bu amaçla yola çıktık ve bu programımız yalnız Kürtlerin değil Türklerin de yararına olan bir programdır. Bunun böyle değerlendirilmesi gerekir.

- Türkiye'de nasıl örgütleneceksiniz?

- Biz Türkiye'nin genelinde örgütlenmeyi düşünmüyoruz. Yani bir bölge bazında örgütlenmeyi düşünmüyoruz. Türkiye'nin genelinde örgütleneceğiz. Bizim tabanımız bir sınıfa dayanmıyor. Biz yalnız bir sınıfa

● Biz, temel görüş ve düşüncelerimizle bu sorunun, Türkiye'nin siyasi sınırlarının içinde çözümünden yanayız.

Yani Türkiye'nin toprak bütünlüğüne saygılıyız.

Şiddet eylemlerine uzağız, yabancıyız.

Biz sorunun demokratik platformlarda, diyalog ve barış yöntemiyle çözümünden yanayız.

Platformun sözcüsü: Şerafettin ELÇİ

yönelmeyoruz. Biz bir kitle partisiyiz. Yurtseverlik bazında bizim görüşümüzü, ilkelerimizi benimsiyenler, hangi sınıftan olursa olsun biz bütün insanlara açığız. Bu yalnız Kürt toplumu da değil. Kürtlerin dışında demokrat olan; adalet ve hakkaniyet ölçüleri içinde Kürtlerin varlığına saygı duyan, Kürtlerin sahip olması gereken hakları Kürtlere tanınması kanaatini ta-

● Kürtlerin sesi daha gür çıkar, Kürtlerin sesi daha gür çıkmasını diye adeta Türkiye kendi kendini anti-demokratik bir rejime mahkum etmiş gibidir.

şyan herkes ile biz işbirliği, güçbirliği yapmaya niyetliyiz. Buna açığız.

- Benzer bir girişim daha var. İbrahim Aksoy'un sözcülüğünü yaptığı bir partileşme girişimi ile ilişkiniz var mı? Ortak hareket etme, birleşme sözkonusu mu?

- Biz bütün görüşlerle ortak hareket etmekte hiç bir sakınca görmüyoruz. Yalnız şu var: herhangi bir illegal bir parti ile en ufak bir ilişki içinde olmak istemiyoruz. Onların gölgelerinin

bize düşmesini istemiyoruz. Yoksa insanların düşünceleri, düşünceler arasında farklılıklar bizim işbirliği yapmamıza engel değil. Bizim bu arkadaşlarla temasımız var. Eğer paylaşabileceğimiz bir ortak paydada birleşebilirsek onlarla işbirliği etmekte hiçbir sakınca

görmüyoruz. O konuda da bazı temaslar var bunu değerlendireceğiz. Eğer bazı temel ilkelere farklılıklar giderilebilirirse, Aksoy ve arkadaşlarıyla işbirliği yapmakta hiç bir sakınca görmüyoruz. Çünkü tanıdığımız, bildiğimiz, sevdiğimiz insanlar. Yani fert fert hepsini severiz. Ama örgütsel olarak herhangi bir gurupla işbirliği yapmak istemeyiz.

- Sizin şahsınızda bu parti girişimi ağır biçimde eleştiriliyor. İcazetli bir parti girişimi olduğu, korucu partisi olduğu söyleniyor. Konu ile ilgili bazı açıklamalar yapmak ister miydiniz?

- Şimdi tabi bu iddaların sahibi olan kişiler, herkesten önce kendileri bu iddialara, bu suçlamalara inanmıyorlar. Bu-

nu inanarak yaptıklarını sanmıyorum. Bunların son derece sakat bir anlayışı var: tamamen totaliter, otoriter bir zihniyetin gereği olarak her Kürt hareketinin mutlaka belli bir odağın disiplini, hatta belli bir odaktan ziyade belli bir şefin iradesine tabi kılma gibi çok sakat bir anlayışları var. Öteden beri kendi disiplinleri altında olmayan her Kürt'e, Kürdün değerine saldırmayı amaç edinmişlerdir. Bunun ciddiye alınacak hiçbir yönü yok. Bunu kendileri bildiği gibi, Kürt halkı da biliyor. Biz koruculuğa ta işin başından beri karşı çıktık. Halen de karşıyız. Ancak şu var, ben şu anda zorunlu olarak korucu olan pek çok insan biliyorum. Yani istemediği halde o tarafa itilen o tarafa sürüklenen adeta korucu olmaya zorlanan bazı insanlar var. Eğer bunlar da gelip kendi halkının sorunlarına sahip çıkmak isterse, halkının çıkarlarını koruyan hareketlerin yanında yer almak isterse elbette bunlar Kürt halkı için bir kazanım olur. Yani ille herkesi istemeye istemeye bir ihanet çizgisine zorlamanın gereği yoktur. PKK'nın bu konudaki suçlamaları tamamen haksızdır. Biz bundan önce bir toplantı yaptık. Ayın 10 ve 11'inde Aralık'ta.. Kalkınlar somut olarak bir örnek versinler. Aramızda hangi korucu vardı. Şimdi o davetliler bu partinin kadrolarıydı. Yani bu partinin üst düzeydeki kadrolarıydılar. Kalkıp söylesinler, şu adam korucuydu ve bu hareketin içindeydi. Bunlar tabi hiç bir ciddi dayanağı olmayan, belgesi olmayan sadece yıpratmaya ve iftiraya dayalı suçlamalardı. Bunların ciddiye alınmayacağını belirtmem gerekir.

- Ve savaş, bitmeyen, bitirilemeyen savaş! Ne olacak?

- Savaşın bitmesiyle ilgili benim kanımca devlete çok görev düşüyor. Devlet savaş olmadan da Kürtlerin sahip olması gereken bazı hakları Kürtlere verebileceğinin işaretini vermedi; yani Kürtler ancak savaşı hak elde edebileceği inancına saplanmamalı. Bu konuda devlete çok önemli görevler düşüyor. Bu konuda Kürtler'e de çok önemli görevler düşüyor. Kürtler bir kere devleti bölmek istemediklerinin güvencesini

● Bu silahlı mücadele benim görebildiğim kadarıyla herkesten fazla Kürtlere zarar veren bir mücadele yöntemi...

Türkler'e vermeli, yani bizim amacımız devleti bölüp parçalamak değil. Biz beraber yaşamak isteriz, ama insanca, eşit koşullar da beraber yaşamak istiyoruz. Bu konuda inandırıcı güvenceler vermeli ve Kürtler mümkün olduğunca silahlı şiddet alanından kendilerini çekebilirdi. Çünkü bu alan Kürtlere hizmet eden bir alan değil. Bu silahlı mücadele benim görebildiğim kadarıyla herkesten fazla Kürtlere zarar veren bir mücadele yöntemi... Kürtler mümkün mertebeye bundan kaçınmalı ve biran evvel bu akan kan durmalı, gerekli huzur ve barışın sağlanması için gerek devleti yöneten Türk kesimi ve gerekse Kürt kesimi üzerine düşen görevi yapabilmeli.

- Teşekkürler Sayın Elçi.

- Ben teşekkür ederim. Çalışmalarınızda da başarılar dilerim.

14 Aralık 1994/ İstanbul

Demokratik Değişim Hareketi sözcüsü İbrahim Aksoy:

'Devlet dindardır!'

Son yıllarda farklı siyasal eğilimler, Kürtlerin legal alanda siyasal örgütlenmesi için çalışmalar sürdürüyor. Bunlardan biri, Demokratik Değişim Hareketi adı altında sürdürülen çalışma. Sözcülüğünü genel Olarak DEP eski Genel Sekreteri İbrahim Aksoy'un yaptığı DDH ile ilgili olarak Aksoy Realite'nin sorularını yanıtladı.

- Sayın Aksoy, Ocak 1990'da Avrupa Parlamentosu'nda Kürtlerden söz ettiğiniz için ağır baskılarla karşılaştınız. Baskılar, SHP'den ihraç edilmeye kadar vardı. Sonra HEP, DEP çalışmaları var. Sonuç olarak Kürtlerin Türkiye'de legal platformlarda örgütlenebilmeleri için bazı çalışmalar sürdürmekteyiz. Bu çalışmaların ürünü Demokratik Değişim Hareketi'nde ifadesini buldu. Neden demokratik değişim?

- Çok güzel söylediniz. Biz SHP'de milletvekili iken değişimden bahsettiğimiz için SHP içerisindeki tutucu ve gerici kesim tarafından dışlandık. Bu da gösteriyor ki değişimden yana ülkede siyaset üretecek siyasi partiler yoktur. Devletin bu anti-demokratik bünyesi, demokratik organları kabul etmiyor, reddediyor. Kendi organları ise devleti yaşatacak şekilde değil. Böylece biriken, kronikleşen sorunlar var. Bu nedenle biz demokratikleşmenin, demokratikleşmeyle birlikte, değişimin de şart olduğuna; bu yapıyla değişimin gerçekleşmeyeceğine inanıyoruz. Bu nedenle demokratik değişim diyoruz. T.C. 1923'te kurulurken kendi özelliklerine uygun bir biçimde kurulmadı. Kendi gerçeklerine uygun bir biçimde kurulmadı. Tek anlayış dayatıldı. T.C.'nde yaşayan herkes Türk'tür ve ayrıca herkes müslümandır. Bu bile toplumumuza dayatıldı. Halbu ki şu anda bile yok olmuş olmasına rağmen bu süreç içerisinde hala Anadolu da 43 dil konuşuluyor. Ve bir o kadar da inanç var.

● T.C. 1923'te kurulurken kendi özelliklerine uygun bir biçimde kurulmadı. Kendi gerçeklerine uygun bir biçimle kurulmadı. Tek anlayış dayatıldı. T.C.'nde yaşayan herkes Türk'tür ve ayrıca herkes müslümandır. Bu bile toplumumuza dayatıldı. Halbuki şu anda bile yok olmuş olmasına rağmen bu süreç içerisinde hala Anadolu da 43 dil konuşuluyor. Ve bir o kadar da inanç var.

Toplumda pasif bir "siyasi dev" in olduğunu söyleyen: İbrahim AKSOY

de düğümlemiş olarak görüyoruz. Birinin diğerinden ayırıp çözmemiz mümkün değil, birini diğerinden ayırmamız mümkün değil. Bir yerde olan düğümü çözdüğümüzde, bütün sorunların birbirine bağlı olarak çözüleceğini düşünüyoruz. Demokrasi sorununu çözebilmek için Kürt sorunun mutlaka barışçı ve demokratik yönle, adil bir çözüme kavuşturulması gerekir. Kürt sorununu çözmezsek ekonomik sorunları da çözemeyiz. 1993 bütçesinde Asomedy'a diye bir dergi -Ankara işverenlerinin çıkardığı bir dergi- bunun rakamlarla verdiği savaş harcamaları 100 trilyon liradır. 93'teki bütçesi. Çiller, geçen sene bu zamanlar 94'ün bütçe görüşmelerinde Antalya'da bir açık hava konuşmasında 94'te savaşa 400 trilyon ayırdığını beyan ediyordu. Ama sonuç ne oldu. 5 Nisan kararlarını alarak Türkiye de yaşayan bütün kesimleri % 50 fakirleştirdi. Enflasyon %130'dur. Bütün her şeye %100 zam gelirken ücretler donduruldu. Yani savaşı sürdürüyor ama gene çalışan kesimden sirtundan savaşı sürdürüyor. Demek ki Kürt sorunu çözülmeyen, ekonomik sorunu da çözmek mümkün değil. Bugün dünyanın hiçbir yerinde yaşanmamış bir sorunu yaşıyoruz, ekonomik olarak. Enflasyon ve durgunluk bir arda. Bu olacak birşey değil. Ekonomistleri bile şaşkırtan bir olay. Bunun sebebi 20 yıldır hiç kimsenin tasvip

etmediği, hiç kimsenin istemediği Kürtlere karşı yürütülen savaştır. Yanlış bu savaşa çıkarı olan çok az bir kesim bunun dışındadır. Halen bu bölgede çifte maaş alanlar var. 12 trilyon köy korucularına para verildi. Geçen yıl Amerika'ya 120 trilyon para ödendiği bir gazete de yazıldı. Almanya, İngiltere en son Rusya'ya savaş araç ve gereçleri için ne kadar ödendiği bilinmiyor. Gelişen savaş araç-gereçleri teknolojisini Türkiye en yüksek seviyede satın alarak kullanıyor. Buda büyük ekonomik sorunlar üretiyor. Bu sorunların üçü de birbirine bağlıdır üçünün çözümü birbirinden bağlı olarak çözülecektir. Bunun için de önce, herşeyden önce savaşın durması gerekiyor. Akan kanın durdurulması gerekiyor. Çünkü onun pahasını kimsenin hesaplayabilme şansı yoktur.

- Bir de Alevi sorunu var. Neler söylemek istediniz?

- Aslında toplumumuzu çok yakından ilgilendiren bir laiklik sorunu vardır. İnanç sorunu vardır. İşte bazıları laik demokratik devlet diyorlar. Bazıları slogan atıyorlar, "Laikiz-Laik kalacağız". Bu sözlerle gerçekleri saptıramayız. Gerçekliğimiz şu: T.C. dindar bir devlettir. Şeriat devleti de değildir. Ondan çok daha kötüdür. Şeriat bir yönetim biçimidir. Dindar olmak kendi dışındakileri de aynı inanca zorlamak demektir. insanım. Ama bir arada olmayı da canı gönülden arzulayan bir insanım. 14 Aralık 1994/İstanbul

Bakanlığı'nın bütçesi 2,5 trilyon liradır. Bu dindar bir devlet anlayışıdır. Dünyanın hiç bir yerinde böyle bir anlayış yoktur. Bunun da dışında; 12 Eylül generallerinin hazırladığı bir Anayasa var. Bu Anayasa okullarda din dersini şart koşturmuş. Ayrıca Türkiye'de herkes hanefi mezhebine göre eğitim almıştır. Halbuki ülkemizde 20 milyon Alevi vatandaşımız var. 15-16 milyon Şafii var. Hiç de küçümsenmeyecek miktarda ateistler var. Başka inançlarda olan insanlar var. (Hıristiyan vb.) Ama Anayasaya konulan mecburiyetten dolayı bütün çocuklar 10 yaşından itibaren hanefi inancına göre din dersine girmek mecburiyetindedirler. Yani devletin dindarlığı orda da çocuklara dindarlığı dayatıyor. 380 tane İmam Hatip okulu var. Hatta ve hatta sözde laik ve demokratik cumhuriyet ya, bütün resmi dairelerde müdürün odasının bitişiğinde bir de mescit vardır. Memurların mescite gitmeleri ile mesleklerinde yükselmeleri doğru orantılıdır. Bizze göre, İnsanlar inanıp inanmamakta hür bırakılmalı terfi ettirmeye dindarlık özendirmemeli. Baskıcı olmamalı.

- Geçtiğimiz günlerde, Kürt Demokratik Platformu; liberal, çoğulcu bir kitle partisine dönüşme kararı aldı. Aranızda ilişki var mı? Bir birleşme sözkonusu mu?

- Şunu söyleyeyim; Türkiye de değişimden yana olan, çok büyük bir kitle var. Özellikle 12 Eylül'den sonra göz altına alınmış bir milyonun üzerinde insan var. İşkence görmüş. Bu çok büyük kitlenin, devletin bugünkü uygulamalarından rahatsız olduğunu çok iyi biliyorum. Ama bir türlü bunların harekete geçemediğini de izliyoruz. Ben bunları uyuyan bir siyasi dev olarak görüyorum. Bu kitlenin uyanması gerekiyor, bu kitlenin harekete geçmesi gerekiyor. Yani bu siyasi devin ayağa kalkması gerekiyor. Bizim bütün arzumuz bu. Bu kitlenin ancak demokratik bir örgüt yapısında bir arada olabileceğini düşünüyoruz. Ve bizim düşündüğümüz siyasi yapı da böylesi bir siyasi yapıdır. Bu anlayışla, biz rejimin dayatmasından rahatsız olan bütün kesimlerle çok sıcak ilişki içerisindeyiz. Özüne uygun bir siyasi yapı oluşması ve herkesin bu yapı içerisinde olması, anlaşabildikleri temel sorunlarda birlikte bir demokrasi cephesi örmeleri kaçınılmazdır. Bunu birileri mutlaka hareket ettirecektir. Lokomotifin hareket etmesi gerekiyor. Dedim ya uyuyan bir siyasi dev, bunu birilerinin uyarması gerekiyor. Herkes bir tarafta uzanır, oturur veya uyumaya devam ederse kim harekete geçecek? Bunları harekete geçiren, uyarmaya çalışan bütün kesimlerle yakın ilişki içerisindeyiz ve herkese de açığız. Dediğiniz o dostlarımız da aynı şekilde açığız ama bir arada olma mümkün olmadığı zamanlarda bile, şuna inanıyorum herkesin demokratik anlayış doğrultusunda örgütlenmesi ve mücadelede de güçbirliği yapması gerekiyor. Mücadeleler bir arada olmalı. Örgütlenmenin kimseye bir zararı yoktur. En kötü örgütlülük, en iyi örgütsüzlükten çok daha iyidir. Ben örgütlülüğün yanı sıra olan bir

● Demokrasi sorununu çözebilmek için Kürt sorunun mutlaka barışçı ve demokratik yöntemle, adil bir çözüme kavuşturulması gerekir.

- Türkiye'nin temel yapısal sorunları var; Türk-Kürt, Alevi-Sünni gibi. Hareketinizin bu temel yapısal sorunlar ile ilgili tezleri, çözüm önerileri nedir?

- Biz sorunlarımızı üç temel noktada topluyoruz. Demokratikleşme, Kürt sorunu, Ekonomik sorun. Üç sorunu tek iple, bir iple birbirine bağlanıp bir yer-

DEP davasında yargılanıp ceza alan, hapis yattığı süre göz önüne alınarak tahliye edilip tekrar TBMM'ye dönen Şırnak Bağımsız Milletvekili Mahmut Alınak ile DEP Davası, yeni oluşumlar ve politik durum üzerine konuştu.

Alınak, DEP Davası'nın devletin tepesinde planlandığını belirtti ve zamanın Genel Kurmay Başkanı D.Güreş'in talebine, Cumhurbaşkanı Demirel'in onay verdiğini belirtti. Davanın başından itibaren adil olmadığını, yasaları çiğneyerek sürdürüldüğünü, devleti yönetenlerin bizzat devletin yasalarını yok sayarak dokunulmazlıklarını kaldırdığını ve milletin iradesinin ayaklar altına alınarak Meclisten atıldıklarını vurgulayan Alınak, Baki Tuğ'un DGM ile görüşerek haklarındaki kararın önceden alındığını ve basının da bunu önceden bildiğini belirtti.

Alınak şöyle devam etti: "Bu güne kadar kimsenin dikkatini çekmedi, ayrıntı gibi görüldü ama, işin esasını ortaya koyan bir başka boyutu daha var: Anayasa ve Adalet Komisyonu üyeleri, dokunulmazlıklarımızı kaldıran kişilerden oluşturuldu."

Alınak esasen düşüncenin cezalandırıldığını ve kitlelere gözdağı verildiğini vur-

vardır. Açıkta: ki sadece Kürt sorununu esas alan demokratik bir organizasyon, sorunu üstlenebilecek omuzlayabilecek gücü toparlayamamaktadır. Yapılacak şey toplumsal bir koalisyon yaratarak sorunların üstüne gitmek. Kürdün kendisini ifade edebileceği, gerektiğinde çevrecinin, feministin, ben müslümanım diyenin, laikim diyenin, aleviyim diyenin kendisini ifade edebildiği bütün halk yığınlarını -egemen güçlerin dışında kalan- bütün kesimleri kucaklayan, iktidar olma iddiası taşıyan, ben iktidar olmaya adayım, bugünün sorunları şunlardır, benim çözümlerim şunlardır, bu çözümleri yaşama geçirecek siyasal ağırlığım da şu şu halk kesimlerinden oluşmaktadır ve kadrolarında hazır, diyebilecek bir siyasal organizasyona, siyasal bir partiye ihtiyaç vardır. Böyle bir parti mevcut değil. Yapılması gereken demokrat yurtsever ilerici kişi, çevre, dernek, kuruluş ve siyasal partilerin demokrasinin öncelikli sorunlarında buluşmalarıdır; asgari müştereklerinde buluşmaları toplumsal bir koalisyon yaratmaları 60 milyon insanı kucaklamayı hedefleyen bir parti oluşturmalarıdır. Bu olmadığı sürece; herkesin küçük bir şeyi olur. Herkes kendi içine ka-

halefet telaffuz edilmemektedir. Hiçbir harekette bunu görmüyorum ben. Demokratik kitlesel muhalefet esas alınmadığı, hak arama mücadelesini temel alınmadığı sürece, sonuç almak, halk yığınlarını seferber etmek, -daha doğrusu; halk yığınları zaten seferberliği içeriyor da- yol almak, demokratik mevziler oluşturmak ve korumak mümkün değildir. Bir söz var halk arasında; "lafla peynir gemisi yürümez" diye. En güzel, en parlak lafları edersiniz, insanların yüreklerini çoşturan ajitatif sözler söyler koşutursunuz insanları, ama bir süre sonra; o çoşuklu konuşmalar, söylemler, söylenen salonun duvarlarında yankılanır ve biter gider. İnsanlar da çeker evlerine giderler. Ben yeterli insan potansiyelinin olduğunu düşünüyorum. Çok güçlü bir potansiyel var. Bu yüzden de çok çok ümitliyim. Ancak malesef politikayı halka rağmen halk adına yaptığını söyleyen bizler; halka rağmen politika yaparak halkın dinamiklerini körelttik. Ben de dahilim. Bu bir günah çıkartma falan değil. Bu şekilde algılanmasın. Ama biz tükettik. Buna rağmen ümitliyim ve güçlü bir organizasyonun çıkacağına inanıyorum. Bu ardakadaşların oluşturmaya çalıştıkları partilere gelince; bence herkes istediği partiyi kurabilmelidir. Bu konuda tutucu olmamak gerekiyor. Bu konuda ben merkezci olmamak gerekiyor. Çıkarlarına denk düşmüyorsa, bu parti halk yığınlarıyla buluşmuyorsa, bu işi bu güne kadar olduğu gibi söylemlerle, sloganlarla götürülen bir partiye ve en önemlisi; halkın geniş yığınlarının temsilini önüne koymayan teorisi ve pratiğiyle -pratiğin de altını çiziyorum- halkı iktidara taşıyan, taşımaya hedefleyen bir parti değilse; zaten o parti, bir süre sonra kendi kendisini tüketir. Bu anlamda; kurulan ya da kurulacak partilerden ürkmek lazım. Herkes özgürce siyasal düşüncelerini ortaya koyabilmelidir. Örgütlenmek istiyorsa örgütlenebilmelidir. Demin ki sorunuza verdiğim yanıt da bu sorunun bir yanıtıdır aslında. Ş. Elçi bir parti kurmak istiyor. Kurabilmelidir diyorum. Ama İ. Aksoy kuruyor. Kursun saygı duyarım. Sorular; hangi siyasal formu oluşturalım, siyasal ağırlığın nedir? Aynı soruyu HADEP'e de sorular, siyasal ağırlığın nedir? Yani yarattığın siyasal ağırlıkla hangi sonucu ya da sonuçları alabildin ya da alabilecek durumdasın? Bence bu soruya verilecek yanıt sorunun özünü oluşturur. Ben sadece bu soruyu sormakla yetiniyorum. Bu temelde gerek S. Elçi gerek İ. Aksoy ve gerekse HADEP'le polemige girmek istemiyorum. Ben dikkat ederseniz S.Elçi ve İ.Aksoy ile ilgili sorunuza da genel bir yanıt vermeye çalıştım. HADEP'e de saygı duyarım. HADEP de politik çalışmalarını sürdürsün. Benim tek kaygım şudur: Bugünden bir polemige girersek biz bütün köprüleri atarsak yarın asgari müştereklerde bir araya gelemeziz. Asgari müştereklerde bir araya gelebildiğimiz, geniş bir toplumsal koalisyonu ihtiyaç vardır. Buna cephe de diyebilirsiniz.

- HEP sürecinden beri yaratılmayan neydi, yada sizce bir birlik, ortak mütabakat yaratıldı mı?

- Sözü ettiğim toplumsal koalisyon yaratılabileydi, bu cephe yaratılabileydi bu noktada olmazdı. Bugün iddia ediyorum -ben propağanda yapmıyorum- kitabımda şunu söyledim: Zamanında yeni tarz politika benimsenmiş olsaydı geniş halk yığınlarını kucaklamak ve halkın insiyatifini esas almak gibi yeni bir tarz, yeni bir politik tarz benimsenebilmiş olsaydı, yani o sosyaldemokrat partiler diyeyim ya da mevcut sistem partilerinin oluşturdukları klasik politikacılar anlayışı aşılabilseydi bugün bu sıkıntılar yaşanmazdı. Bugün ben iddia ediyorum; bugün, birileri çok kolaylıkla çok rahat bir şekilde köyleri yakıp yıkamaz, insanları göçtirmemezlerdi; milletvekillerini meclisin çıkışında enselerinden tutup sürükleyerek gözaltına alamazlardı. Buna bir arkadaşım "(kitabımda vurgulayacağım) Sen eğer HEP ya da DEP'in genel başkanı olsaydın; bugün sende 15 yıl ağır hapis cezası alırdım" dedi. Ki o zaman henüz ceza verilmemişti. 22.5 sene yada idam tartışılıyordu. "Sen de bu kadar ağır hapis cezası alırdın. İşte biz seni genel başkan yapma-

makla, sana iyilik yapmışız." demişti. Cezaevinde bir milletvekili arkadaşını -onu da kitabımda ayrıntılı anlatacağım-. Ben şu karşılığı vermişim: "Ben genel başkan olsaydım yaratacağım kollektif yönetimle ve genel halk yığınlarıyla buluşarak -halkın etkinliğini harekete geçirerek- bu gelişmelerin önünü zaten kapatırdım. Ve bugün biz burda olmazdık. Bugün çok farklı bir noktada olurduk. Bugün politikaların, yürürlükte olan politikaların çoğunluğu yaşama geçirilemezdi" demişim. Bu anlamda zaten bu çalışmalar yapılabilseydi; hak arama mücadelesini ve hak elde etme geleneğini esas alan bu geleneği yaratmayı esas alan bir hareket yaratılabilemiş olsaydı, zaten bu sıkıntılar yaşanmazdı. Yine dönüyor ve soruyu soruyorum: Siyasal ağırlığın ne kadardır? Bu pozisyonla hangi ekonomik ve siyasal dönüşümleri gerçekleştirebilirsin? diye soruyorum. "A" organizasyonu veya "B" organizasyonunu hangi mücadeleyle yaratacağın, hangi orandaki siyasal ağırlığınla hangi siyasal yada demokratik dönüşümleri sağlayabilirsin? Örneğin verdiğin ya da vereceğin mücadeleyle genel affı çıkartabilecek bir etkinlik sağlayabiliyor musun? İşkenceleri zorlaştıran ya da halka karşı katliama girişen yöneticilerin köy yakıp yıkmalarını engelleyebiliyor musun?" diye sorarlar. "Yada daha da somut; sözleşmeli sendikal hakkını elde edebiliyor musun, işsiz için, 10 milyonu aşan işsizlik için işsizlik sigortasını sağlayabiliyor musun?" bunu sorarlar adama. Yoksa parti kurarsın. Bir de tabelan olur. Arada bir yaldızlı laflar, parlak laflar edersin. Sloganlar atarsın. İnsanların yüreklerine su sepersin. Ama insanların yaşamlarında yada insanların yaşadıklarında hiçbir değişiklik yapamazsın. Bu şekilde bir örgütlülüktense hiç olmamak daha iyidir bence.

- Sizin le ilgili olarak DEP kanadından bazı eleştiriler, daha doğrusu ağır suçlamalara geldi. Neler diyebilirsiniz?

- Ne söyleyebilirim, bilmiyorum. Çok ağır şeyler söylendi benim için. Ben demir parmaklığın arkasında iken çok ağır şeyler söylendi. Hak etmemiştim. Ben, geçmişte artık yaşamak istemiyordum. Yani o söyledi, birçok şey söylendi. Benim için. Ben de anında cevap verdim. Bu gün söyleyince; yine cevap veririm hiç bu konuda hoşgörülü değilim. Yani birileri birşeyler söylecek, ben de susup sineye çekeceğim. O olmaz işte. Eğer söylenen şeyler doğru ise kabul eder, bu yürekliliği de gösteririm. Zaafım oldu derim. Şu eksikliğim oldu derim. Bunun hesabını da halka veririm. Ama söylenen şeyler haksızsa birilerinin hatırı için de susmam. Anında cevap veririm. Bence çok haksızdı söylenen şeyler. DGM savcılarını yeterince uğraşıyorlardı benimle. Ertürk Yöndem yeterince uğraşıyordu. Devletin zirvesi benimle yeterince uğraşıyordu. Bir başkalarının uğraşmalarına gerek yoktu. Fazlasıyla uğraşıyordu benimle. Ama sorumsuzca laflar edildi. Ben de cevap verdim. Geçmişe dönme istemiyorum. İzninizle geleceği yaşamak istiyorum.

- Bu aşamadan sonra ne yapacaksınız, politik tasarımlarınız var mı?

- Az önce sözü ettiğim yeni siyasal organizasyonun oluşmasında ne kadar katkıda bulunabilirim. O iktidarı hedefleyen halkın iktidarını kurmayı hedefleyen demokratik ve siyasal dönüşümleri gerçekleştirmeyi esas alan sloganlarla değil, halkın insiyatifini öne çıkartarak demokratik siyasal ve ekonomik dönüşümleri halkın mücadelesiyle elde etmeyi esas alan yeni bir siyasal oluşuma, ne kadar katkıda bulunabilirim... Şimdi zihnim bu soruyla meşgul. Ayrıca demokrat, yurtsever, ilerici, sosyalist siyasi partiler, kitle örgütleri arasında asgari müştereklerde bir uzlaşma sağlanabilir mi? Az önce sözü ettiğim toplumsal koalisyon sağlanabilir mi? Bir cephe sağlanabilir mi? Bu mevcut siyasi partilerle mümkün mü? Asgari müştereklerde buluşma; buna cephe, koalisyon diyebilirsiniz. Bu yapılabilir mi? Bir de bu konuda yoğunlaşmak istiyorum. Şimdilik zihnimde olan ve yanıt aradığım sorular bunlar.

16 Aralık 1994/Ankara

Şırnak Bağımsız Milletvekili Mahmut Alınak:

guladı.

Alınak'a yeni oluşumlarla ilgili düşüncelerini sorduk.

- Bir süreden beri Kürt aydınları, Kürt politikacıları legal parti kurma girişimi içinde bulunuyorlar. Konu ile ilgili düşüncelerinizi öğrenebilir miyiz?

- Özellikle şunu belirtmek istiyorum. Kürt sorunu dahil demokrasinin öncelikli sorunlarının tartışılması ve giderek çözüme giden yolu açmanın ya da kapıları aralamanın yolu güçlü bir halk insiyatifinin kurulmasından geçer. Yani yalnız Kürt sorunu değil, Kürt sorunu ile içiçe olan demokrasinin bütün öncelikli sorunlarını da kapsayacak kapsamlı bir program ve bu programı yaşama geçirebilecek siyasal ağırlıkta bir siyasal organizasyona ihtiyaç

panır. Dar siyasal hiçbir ağırlığı olmayan bir evsahibi olur, küçük bir evsahibi olur. Ne kendisine ne de halk yığınlarına hiçbir yararı olmaz. Dolayısıyla sonuç alıcı olmaz. Yani parlamentoya 50 milletvekili sokmaktansa 100 milletvekili sokmaktansa geniş halk yığınlarını kucaklayan ve hakları uğruna seferber edebilen yeni bir gelenek yaratabilen, hak arama mücadelesini yaratan yeni bir siyasal organizasyona ihtiyaç vardır. Hak arama geleneği yok. Bugüne kadar oluşturulamamıştır. Hak alma geleneği de yaratılamamıştır. Sistem bütün ağırlığıyla yüklenmiş, işkence tezgahlarını çalıştırmış, zamını yapmış, kısacası yaşamı cehenneme çevirmiştir. Ama hiç kimseden de reaksiyon gelmemiştir. Kitlesel bir reaksiyon yok. Demokratik muhalefet, demokratik kitlesel mu-

DEP Davası'nda genel cezalandırılmadan nasibini aldıktan sonra, yattığı süre göz önüne alınarak tahliye edilen Muş Milletvekili Sırrı SAKIK Realite'nin sorularını cevaplandırdı.

-Genel olarak DEP ve "DEP Davası" hakkında neler düşünüyorsunuz? Böyle zorlu bir süreci yaşayan bir insan ve milletvekili olarak bu gün durumu nasıl değerlendiriyorsunuz?..

-Bilindiği gibi biz 22 milletvekili olarak HEP ve SHP ittifakı sonucu 1991 seçimlerinde parlamentoya geldik. O dönemde halkın %78-80 oranındaki büyük desteğiyle parlamentoya gelmiştik. Bununla Kürt halkı; bizlere, sorunlarımızı parlamentoda, meşru zeminlerde çözümlerini vermişti. Bizler de seçildiğimiz günden beri bu doğrultuda hareket ettik. Sorunun demokratik parlamenter sistem içerisinde barışçıl yollarla, adil çözümler için çaba sarfettik. Tabi biz 22 bölge milletvekili olarak SHP ile yapılan ittifakın ilk tarihlerinde Sayın İnönü'ye bir deklarasyon sunmuştu. Bu deklarasyon, Sayın İnönü tarafından da onay görmüş ve desteklenmişti. Ayrıca bizlere; 23. milletvekili de ben olurum beyanında bulunmuştu. Tabi ki bizim sunmuş bulunduğumuz (sorunların çözümü ile ilgili) bu deklarasyon 22 maddelikti. Bugün yaşama geçmiş olsaydı. Kürt sorunun çözümünde kanımca büyük yol alınmış olacaktı. Bugün yaşanan acılar ve sıkıntılar da o oranda azalacak ve diyalog ortamı doğacaktı. Bizler bu inançla o günün şartlarından 49. hükümete destek verdik. Güvenoyu verdik. Ama ne yazık ki 1992 Newroz olayları yani yüzlerce insanın kurşunlandığı ortamın kana bulandığı günler halkımızda ve bizde güvenin sarsılmasına neden oldu. Halk bizden bu koalisyonun ortağı SHP'den ayrılmamızı istiyordu. Bu nedenle halkın sesine kulak verdik ve SHP'den ayrıldık. HEP'e geçtik. HEP'te kapatılınca (yine hukuk dışı bir yargılamayla), DEP'i kurmak zorunda kaldık. Çok kısa bir süre sonra DEP'in kapatılması için de Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından dava açıldı. Biz tutuklandıktan sonra DEP'i kapattılar... Ama biz suçlu olduğumuza asla inanmadık. Bugün de inanmıyoruz. Zamana uygun ve doğru şeyleri yaptığımızı inanıyoruz.

Çok kısa bir süre sonra DEP'in kapatılması için de Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından dava açıldı. Biz tutuklandıktan sonra DEP'i kapattılar... Ama biz suçlu olduğumuza asla inanmadık. Bugün de inanmıyoruz. Zamana uygun ve doğru şeyleri yaptığımızı inanıyoruz.

3 yıl 6 ay ve 70 milyon para cezası. Ayrıca milletvekilliklerimiz düşürüldü. Şunu net olarak söylüyorum. Hiçbirimiz bu cezaları hak etmedik. Hiçbirimiz suçlu değildik. Hiçbir hukuki delile dayanmadan yargılandık. S. Sadak ve S. Yurttaş'ın davaları görülmemiş bir hızla 28 günde karara bağlanmıştır. Sözde idamla yargılanan 20-30 klasörlük bir dava, saçma iddialarla, itirafçı ve korucuların beyanlarıyla sonuçlandırıldı. Biz insan olarak ve parti olarak köy koruculuğuna karşıyız. Geldiğimiz bölgede köy korucularının bizim hakkımızda devlete yaranmak adına sağladıkları çıkarlarını korumak adına beyanatlarda bulunmaları doğaldır diye düşünüyorum.

Çünkü bizler bu gruba karşıyız ve sistemin lağvedilmesini istiyoruz. Çünkü öyle beyanlar var ki buna ne medya ne de Türkiye insanı inanır. Benim mecliste olduğuma dair Sayın Cindoruk imzalı tutanaklar var ve aynı gün itirafçılar beni farklı alanlarda gösteriyor. Bunun kararını halk veriyor. Cindoruk'a mı inanmalı yoksa bu itirafçılara mı? Ayrıca arkadaşlarımızın hepsi için aynı şeyler sözkonusu. Bütün sorun davayı hukuki göstermek ve kamuoyunu yanıltmak kaygısıdır. Beni kardeşimden dolayı yargılamadıkları görüntüsü vermektir. Ben halkın vicdanında aklanmayı önemsiyorum. Çünkü bu devletin hukuki bir yanı yok. Bu devlet geçmişte kendi başbakanını, bakanlarını idam etmiş, sonra da bunların itibarlarını iade et-

miş bir devlettir. Ben yakın bir tarihte bizlere yapılan bu haksızlığın da ortaya çıkacağına inanıyorum. Türk ve Kürt insanının konuya, bizlere sahip çıkması da zaten şimdiden sevindiricidir.

-Bundan sonra nasıl bir politik çizgi izleyeceksiniz. Somut projeleriniz var mı? Düşünceleriniz nelerdir?

-Ben son siyasal gelişmeleri değerlendirerek politikaya devam edeceğim. Bunun için arkadaşlarımızın düşüncesini alacağım. Çünkü içerdeki arkadaşlarımızın ne düşündüğü benim için çok önemlidir. Buna çok değer veriyorum. Eğer onlar da bunda netleşirse, iç barışa katkı sunabilecek bir politik çizgimiz olacak. Burada biraz Türkiye'deki politik gelişmeleri değerlendirerek yeni siyasal oluşumları değerlendirerek, yani halkı koruyabilecek bir anlayışı geliştirebilirsek olumlu olur. İnanıyorum ki Türkiye'de politikaya bulaşmış Kürt ve Türk insanı bu konuda halen büyük bir beklenti içerisinde. Onlarla oturup, durum değerlendirmesi yapacağız. Ondan sonra, çalışmamızı ve geleceğimizi belirleyeceğiz.

-Sayın Sakik 11.12 Aralık tarihlerinde Kürt Demokratik Platformu adı altında Ş. Elçi'nin sözcülüğünü yaptığı bir toplantı gerçekleşti. Kendilerini; liberal, demokrat diye tanımlayan, çoğulcu, katılımcı, barışçıl demokratik bir parti çalışmasının hazırlıkları yapılıyor. Yine İbrahim Aksoy ve çevresi de yeni bir siyasal yapılanmaya gidiyorlar. Siz bu tür arayışları nasıl değerlendiriyorsunuz?

-Bana göre yeni siyasal oluşumları çok doğaldır. Demokrasinin gereği

olarak görüyorum. Hür tür düşünce kendisini özgürce ifade edebilmenin koşullarını bulabilmelidir. Bizler demokrasi mücadelesi verdik, bu koşulları yaratmanın mücadelesini verdik. Ama bir şeyi gözden kaçırmamalıyız. Halkımız çok zor bir süreçten geçiyor. Her gün ağır bedeller ödüyor. Şu başarılırsa bence farklı örgütlenmelerin de bir zararı yoktur faydası vardır. Ortak paydalarda birleşebilme, halkın çıkarlarını ortak bir paydada toplayabilme şartlarını yaratmak. Siyasal kariyerleri, kişilerin bireysel çıkarlarını, ilişkilerini bir tarafa iterek, halkın çıkarlarını ön planda tutarak, bence süreç içerisinde bir arada da olunabilir. İnsanları farklı kutuplara iterek, düşmanca saldırarak, birbirini farklı söylemlerinden dolayı itham etmenin halkımıza en başta haksızlık olduğunu düşünüyorum.

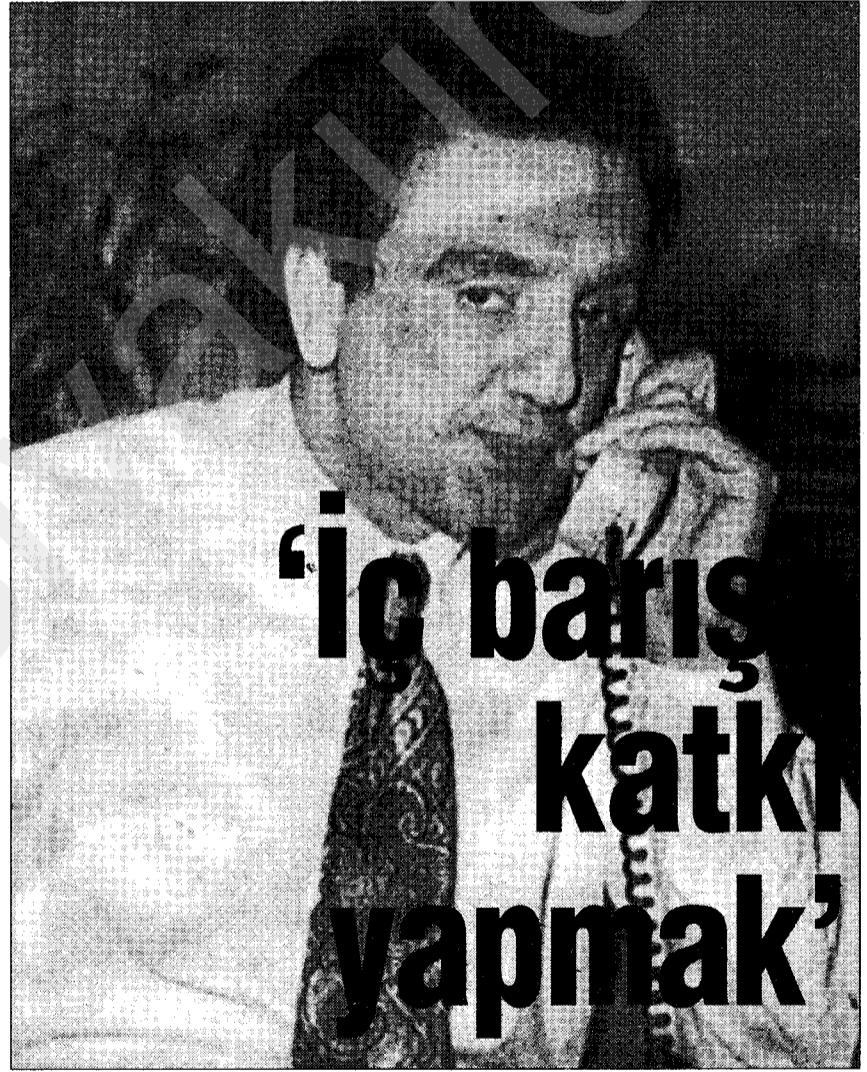
Ben bu tür siyasal oluşumların da halka uygulanan zulüm politikalarının karşısında olacaklarına, sorunların çözümüne katkı sunacaklarına inanıyorum.

bir oy desteğiyle geldik. Halk bizlere gidin sorunlarımızı parlamentoda çözümlerini dedi. Ama iktidar güçleri bizim parlamentoda oluşumaza, Kürt kelimesine tahammül etmediler. Bu nedenle ben birlikteliğe büyük önem veriyorum. Bunu sadece Kürtler açısından da söylemiyorum. Türkiye'de genel olarak, sorunları çözecek Türk insanlarını da kucaklayacak, herkesin sesi olabilme hassasiyetini gösterebilecek siyasi yapılanmalara ihtiyaç vardır.

-Bu paralel de HADEP'i nasıl değerlendiriyorsunuz. Sizce idealize ettiğiniz bu parti modeline uyuyor mu? HADEP'ten beklentileriniz nelerdir?

-HADEP, HEP ve DEP'in devamı olduğunu söylüyor. Bir kere geçmişte bizim eksikliklerimiz oldu. Parti olarak oldu, birey olarak oldu. Bunu arkadaşlarımız da zaman zaman vurguladılar. Durum böyle iken bu süreçte ben gelişmenin zorunlu koşulu olan özleştirme mekanizmasını görmedim. Eğer bu mekanizma, bu politik anla-

Muş Milletvekili Sırrı SAKIK:

rum. Bu vesileyle bütün siyasal oluşumlara saygı duyuyorum. Herkes örgütlenebilir. Herkes dost ilişkiler içerisinde siyasal ahlaka uygun ilişkiler geliştirebilir. Geçmişte HEP ve DEP sürecinde bu birlikteliği bu anlayışı hep vurguladık. Ama bunları tam olarak sağlayabildik mi, hayır. Zaman zaman sorunlarımız oldu. Bu yönde bu açıdan yeni kurulacak olan bu tür partiler de, HADEP'te dahil olmak üzere bu geçmiş süreci HEP ve DEP sürecini iyi değerlendirmek zorundadırlar. Eksikliğiyle doğrusuyla değerlendirip buna göre yeni politikalar belirlemelidirler.

1991 seçimlerinde %78 gibi büyük

yiş oturmazsa, bir parti eksikliklerini görmez ve bunun bedellerini ödemezse yol alamaz. Ben sürekli şunu vurguladım. Bir siyasal parti meşru zeminde politika yapacaksa halkını koruyabilmelidir. Devletin antidemokratik uygulamaları karşısında sağduyulu, halkın tüm kesimlerinin desteğiyle, halkı kucaklayabilecek, meşruiyetini gölgeleyecek politikalarla direnebilir. Kürt sorunu Türkiye'de öncelikli sorundur. Ancak demokrasi içerisinde, demokratik yapılanmalarla çözümlenebilir. İşte ben de politikayı izliyorum derken. Bütün gelişmeleri izliyorum. Yola yine demokrasi, barış ve adalet şiarıyla devam edeceğim.

Kürt halkı, tarih dışında kalmış halklar kategorisi içindedir. Kürdistan'da, yüzyıl, ikiyüzyıl gibi uzun tarih dilimleri içinde uygarlık açısından kıpırtısız, duragan bir tarih yaşanmıştır. İran Safevi Devleti ile Osmanlı Devleti arasındaki bir türlü bitmeyen savaşların Kürdistan topraklarında sürmesine karşılık, Kürt toplumu kendi tarihini yapan bir mücadeleye girişmemiştir. İran Şahı ile Osmanlı Padişahı'nın egemenlik mücadelesine giriştikleri Kürdistan toprakları XIX. Yüzyılın başına kadar iki büyük tarihsel olayla anılır. Bunlardan birincisi, Yavuz Selim'in, Şah İsmail'i yendiği Çaldıran Savaşı sırası ve sonrasında Kürdistan'da İdris-i Bitlisi'nin aracılığı ve Yavuz Selim'in fermanı ile oluşan Osmanlıya bağlı 17 Bayrak ile ilgilidir (1514). İkincisi ise, Osmanlı ve Safevi devletleri arasında imzalanan ve Kürdistan'ı ikiye bölen Kasr-ı Şirin Antlaşması'dır (17 Mayıs 1639).

Daha sonra derin bir suskunluğa gömülen Kürtlerin, yeniden tarih sahnesine çıkması, İngiliz sömürge tekellerinin en büyüklerinden biri olan Doğu Hint Şirketi'nin Bağdat'a bir şube açması ile başlıyor (1806). Bunu Çarlık Rusyası'nın sıcak denizlere inme politikası izliyor (1820). Aynı dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'dan adım adım geri püskürtülmesi ve Yunanistan'ın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkışına da tanıklık etmektedir. Mısır Valisi Kavalah Mehmedali Paşa'nın, Osmanlıyı bozguna uğratarak, Anadolu içlerine kadar girmesi de aynı dönemin bir diğer önemli olayıdır.

İngiliz sömürgeciliği ile Çarlık Rusyası arasında Dünya çapında süren çıkar çatışmalarının önemli bir bölümü, bu ilişkilerle beraber, Kürdistan toprakları üzerinde sürdürülüyor.

Tarih içinde Osmanlı ve Safevi arasında taraf olmak, birinden birinin egemenliğini kabullenmek biçiminde süren Kürt egemen sınıflarının politik ilişkileri, XIX. yüzyılın başlarından itibaren, Çarlık Rusyası ve İngiliz sömürgeciliği ile beraber, genel olarak, Amerika, Fransa ve Almanya'nın ilişkileri içinde biçimleniyor. Kürt direnişleri bütün zamanlarda hepsi birbirinin benzeri olan geleneksel önderlik kurumu tarafından sürdürülüyor.

Geleneksel önderliğin toplumsal gövdesi bu kıyım ve nüfus alanlarını genişletme savaşlarının içinde toprak ve din feodalitesi ile, batıda aristokrasiye denk düşen eşraf kategorisi içinde şekilleniyor. Belirleyici bir diğer yapısal özelliği ise, Kürt toplumunun çok eski zamanlardan bu yana taşıyıp getirdiği aşiret ilişkilerinden geliyor. Siyasal-toplumsal bir örgütlenme olarak aşiret örgütlenmesi köklü bir kolektif bilince ve

geleneklere sahiptir. Olumsuz özellikleri yanında, günümüzde bile oldukça önemli bir dizi olumlu özelliklerini de korumaktadır. Komünal bir siyasal-toplumsal yapı içinde evrimleşen aşiret ilişkilerinin belirgin özellikleri olarak, doğal zenginliklerin ortak kullanımını (mera, yayla vb), saldırıya karşı toplu savunma, güçlü bir kolektif dayanışma ile kuşaktan kuşağa aktarılan eğilimlerin ve değerlerin kıskançlıkla korunması sayılabilir. Geleneksel önderlik, aşiret ilişkilerinin zaman zaman tümünü, zaman zaman bir bölümünü kendi kimliğinde sentezleştirmiştir.

XIX. yüzyılın başına kadar tarih dışı, duragan bir toplum olarak yaşayan Kürt toplumu, XIX. yüzyılın başından itibaren kendisini, bir yandan Avrupa'daki nüfuz alanlarını kaybetmeye başlayan Osmanlı'nın doğu sınırlarını güvenceye almak için sürdürdüğü baskı, sömürü ve egemenliğin ürünü olan savaşlar içinde bulurken; öbür yandan İngiliz sömürgeciliğinin Trabzon limanından Ermenistan ve Kürdistan'ı geçerek Basra Körfezi'ne oradan da Hindistan'a ulaşan bu en kısa yolu kendi egemenliği altında tutma, Çarlık Rusyası'nın ise Akdeniz'e, Hint Okyanusuna açılma kapısı olarak gördüğü bu alanda egemenlik kurma ilişkilerinin içinde bulmuştur.

XIX. Yüzyıl, Kürtler açısından, 1806 yılında, Baban aşiretinin Abdurrahman önderliğinde ayaklanması ile başlıyor. Bu ayaklanma yüzyılın sonunda Ubeydullah Nehri Hareketi ile tamamlanıyor (1880). Ubeydullah Nehri, II. Abdulhamid'in, Kürdistan politikasını bir hayli etkiliyor. Abdulhamid, Yavuz Selim'den yaklaşık 370 küsur yıl sonra, Kürt toplumuyla yeniden uzlaşmaya giriyor (1890). Abdulhamid, Rusların Kazak örgütlenmesini örnek alıyor. Hilafet makamının Sünni karakterinin doğal bir uzantısı olarak Sünni Kürt prenslerinin, şeyhlerin ve eşrafın çocuklarının okutulacağı Aşiret Mektebi bu dönemde kuruluyor. Çocuklar, Kürt ayaklanmalarına karşı Payitaht'da rehin tutuluyor. Aşiret Mektebi (Abdulhamid'in ismiyle bağlantılı olarak Hamidiye Mektebi diye de anılır), Kürt çocuklarına okuma öğretiyor. Özellikle Kürt prensleri ve eşrafın taşıyıcılığını yaptıkları Kürt milliyetçiliği bu kadrolarla zenginleşiyor.

Hamidiye Alayları, Ermeni kırmının başlıca araçlarından biri oluyor. Hamidiye Alayları, kökleri tarih içinden beslenen Alevi-Sünni çatışmalarını derinleştiriyor. Kürt aşiretleri arasında çelişme ve çatışmaları derinleştiriyor. Bu bir yanı. Diğer yanda, Hamidiye Alaylarının komutanları, Kürt direnişlerinin örgütleyicisi oluyor. Kürtlerle ilgili devlet tasarrufları, çift ucu keskin bıçak olma özelliği gösteriyor. Bu özel-

Türkçe Kürt ay

● Kökleri Abdulhamid dönemine uzanan met daha genişleyerek devam ediyor. Kürt aydın Türkçe konuşuyor. Türkçe düşünüyor. Entellektüel insan malzemesinin Kürdistan'a dö-

lik bütün Kürt hareketlerinde, aşağı yukarı aynı niteliklerle ortaya çıkıyor.

Abdulhamid'in Kürt politikası, Kürt hareketini Kürdistan'dan, İstanbul'a taşıyor. Süreç içinde olgunlaşarak bir katman oluşturan birinci dönem Kürt aydınları, Çerkez kızları ile evlenen, Rum meyhanelerinde demlenen İstanbul aydınlarıdır. Bunlar birinci dönem Kürt aydın kuşağını, Kürt politikacı kuşağını oluşturuyorlar. Nitelik olarak Osmanlı aydın kuşağının, Osmanlı politikacı kuşağının içinde dururlar. Bunların ürünü olarak ilk Kürt örgütlenmeleri, Kürtçe yayınlar, Kürt dili ve kültürü üzerinde çalışmalar İstanbul'da yapıyor ve bu aydınların imzasını taşıyor. Bu birinci kuşak Kürt aydınları payitahtta Kürt partileri, Kürt dernekleri kuruyorlar, Kürt sorununu tartışan dergiler çıkarıyorlar.

Birinci Emperyalist Paylaşım Savaşı sırası ve sonrasında sürdürülen politik çalışmaları bu birinci aydın kuşak sürdürüyor. Seyh Said hareketinden sonra Suriye'ye yerleşen bu milliyetçi aydınlar, etkileri hala görülen ve izleri bu gün de kısmen sürdürülen politika, dil ve tarih çalışmaları yapıyorlar. Sürgünde kurulan Kürt örgütlerinin en önemlilerinden biri olan Hoybun (Xwebun) bu aydınların girişimi ile vücut buluyor (1927). Özellikle dil çalışmalarında başlıca kaynaklardan biri olan Hawar dergisi, bu aydınların ürünü... Milliyetçi aydınların Ağrı direnişine önemli katkıları olmakla birlikte, geleneksel önderliğin Kürt hareketindeki egemenliği tarihsel bir olgu olarak, 1970'lere kadar varlığını sürdürüyor.

Birinci kuşak Kürt aydınları, İmparatorluğun kaderini belirleyen siyasal yapılanmaların kurucusu veya lider kadrosu içinde yer alıyor-

lar. Türkiye'de siyasal yapılanmaların genel kategorik iki eğiliminden biri olan İttihat ve Terakki'nin kurucuları arasında Kürtler var. Hürriyet ve İtilaf'ın başında da Kürt liderleri yer alıyor. İttihatçılar, Alman yanlısı; İtilafçılar, İngiliz yanlısı politikanın özneleri... İttihatçılar, cuntaların temel gücü olan, halka rağmen halkı kurtarma savaşı veren, tepeden inme asker-sivil bürokrat elitin tarih içindeki kökleri. İtilafçılar, millet egemenliği tezi ile siyasal mücadele sürdüren, sermaye sınıfının sivil siyasal güçleri olarak oluşuyor...

● Türkiye'de ikinci kuşak Kürt aydınlarının ilk çekirdeği, 49'lar olarak tarihe geçiyor. Bu ikinci kuşak aydınlar ve politikacılar da birinci kuşak gibi genel metropol merkezlerde yerleşiyorlar. Türk siyasal partileri içinde yer alıyorlar. Birinci kuşak gibi, Kürt dernekleri kuruyor, Kürt sorununu tartışan yayınlar çıkarıyorlar.

Cumhuriyet döneminde Cumhuriyet Halk Fırkası, ittihatçıların; Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası itilafçıların ideolojik yapıları üzerinde şekilleniyor. Çok partili döneme geçişte, İttihatçılık, CHP'de, İtilafçılık DP'de kimliğini buluyor. Kürt ve Ermeni aydınları, Kürt ve Ermeni politikacıları bu iki genel kategorinin hep içinde. Zaman zaman önünde... Bu olgu, Kürdistan'da bir aydın kıtlığı yaratıyor. Aydınlar ve politikacılar, imparatorluğun

ya da Cumhuriyetin iktidar merkezlerinde yoğunlaşıyor. Türk siyasal yapılanmaları içinde yer alıyor. Kürt aydınları, başkaldırıların önderliğini üstlenmiyor. Bir bölümü merkezi otoritenin hizmetinde çalışırken, bir diğer bölümü Geleneksel Önderliğin eylemine katılıyor veya bu hareketleri destekliyor.

Türkiye'de ikinci kuşak Kürt aydınlarının ilk çekirdeği, 49'lar olarak tarihe geçiyor. 49'lar, 1925'ten 1938'e kadar büyük ayaklanmalar, 1944'e kadar da bölgesel isyanlarla aralıksız süren Kürt hareketlerinden sonra, kan içinde boğulan Kürdistan'dan çıkan ilk önemli çekirdek güç. Kürdistan mahrumiyet böl-

düşünen dınları!

metropol merkezli gelenek çok daha derinleşip, çok Kürt politikacısı metropol merkezlerde yaşıyor. Gıdasını Türk dilinden alıyor. Bu yetişmiş, eğitilmiş mesisi ise pek de mümkün görülüyor!

gesi diye adlandırılıyor. Turizme kapalı bir bölgedir. Yolsuz, ışsız, dar ve kısır ekonomik ilişkiler içinde tutuluyor. Osmanlı'nın zulmü ve sömürsü, Cumhuriyet döneminde jandarma ve tahsildarda ifadesini buluyor. Güney sınırları Barzani hareketi ile sarsılırken, Bayar-Menderes iktidarı, Amerika'dan yayılan anti-komünizm dalgası içinde, komünist-kürtçü kavramının literatüre girdiği 1959 Tevkifatını başlatıyorlar. Tutuklanan 49 Kürt aydını ve politikacısı Harbiye zindanlarına kapatılıyor. 27 Mayıs Darbesi Türkiye zindanlarını boşaltıyor, ama Harbiye zindanlarında, hücrelerde son derece ağır şartlarda tutulan Kürt aydınları ve politikacıları Genel Af'ın dışında tutuluyor. 49'ları, 23'ler, 15'ler izliyor.

Bu ikinci kuşak aydınlar ve politikacılar da birinci kuşak gibi gene metropol merkezlerde yerleşiyorlar. Türk siyasi partileri içinde yer alıyorlar. Ağır-lıklı bir bölümü TİP içinde örgütleniyorlar. Sosyalist örgüt veya yayın çevrelerinde yoğunlaşıyorlar. Birinci kuşak gibi, Kürt dernekleri kuruyor, Kürt sorununu tartışan yayınlar çıkarıyorlar. Diğer bir bölümü Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi içinde örgütleniyor.

Modern Kürt aydını kavramı içinde ele alınan bu katmanın dışında, Kürdistan'da bir de medreselerden gelen bir Kürt aydını kuşağı var. Kendi içinde seyda, mela, feqi gibi bir hiyerarşiye sahip olan, genel olarak melalar diye sınıflandırılan bu aydın kuşak, esasen Kürt yurtseverliğine ve yazılı kaynakları üzerinden kuşağa aktaran tarihsel bir nitelikte. Milliyetçi eğilimlerin ağır bastığı melalar kuşağı, Müslümanlığın taşıyıcısı olan hocalardan, çok temel farklılıklar gösteriyor. Me-

lalar kuşağı içinde fanatik eğilimler görülüyor. Melalar, rahatlıkla sosyalist hareket içinde örgütleniyor ve komünistlerle içiçe politik çalışmalarda yer alıyor. Tarih içinde, melalar kuşağı geleneksel önderliğin politikalarının en etkin taşıyıcılarıdır. Melalar, KDP'lerin aydınlarıdır. Çalışmalarının gizliliği ve köy toplulukları içinde sınırlı kalması, toplumda etkin bir güç olarak belirleyici niteliklere ulaşmasını engellemiştir.

Üçüncü kuşak Kürt aydınları DDKO'larla ortaya çıkıyor. DDKO burada sözünü ettiği üzmiz çalışmaların ürünü olarak ortaya çıkıyor (1969). DDKO'nun bileşenleri, TİP'in gençlik içindeki örgütü olan FKF (Fikir Kulüpleri Federasyonu)'nun Kürt kökenli lider kadrosu ile, TKDP'nin gençlik kuruluşu olan KAK (Komela Azadiya Kurdistan-Kürdistan Özgürlük Örgütü)'nün merkez kadrolarından oluşuyor. KAK içinde daha sonra Sait Elçi ve Dr. Şivan gurupları olarak adlandırılan TKDP'in her iki eğiliminden de gençler yer alıyor. Sait Elçi ve Dr. Şivan (Sarıyazıt) ise, 1959 Tevkifatındaki 49'lardandırlar.

DDKO, Türkiye'de, Kürt hareketi açısından bir dönüm noktasıdır. Geleneksel önderliğin izleri ve etkileri Kürt hareketinde varlığını devam ettirmekle beraber, yitirilmiş olan etkinliği ile beraber, fiziki varlığı da ortadan kalkıyor. DDKO'larla somut bir kimlik kazanan bu üçüncü kuşak Kürt aydınları-Kürt politikacıları da tıpkı birinci ve ikinci kuşak gibi Dernekler kuruyorlar, Kürt sorununu tartışan dergiler çıkarıyorlar. DDKO'lar, diğerlerinden farklı olarak Kürdistan'a sosyalizmi taşıyorlar. 49'lar Mustafa Barzani'nin Moskova'dan dönüşünden 1 yıl sonra tutuklanıyorlar.

(1959) Türkiye'de 68 kuşağının bir türevi olan DDKO'lar 49'ların tutuklanmasından 10 yıl sonra kuruluyor (1969). DDKO'un oluşumundan yaklaşık 10 yıl sonra PKK'nin ismi duyuluyor (1978-79). Bundan yaklaşık 10 yıl sonra ise, "Herkes Türkdür, Türk olduğu için mutludur" sloganında ifadesini bulan resmi ideolojiyi, en üst düzeyde temsil eden TC Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Türkiye'de 12 milyon Kürt vatandaşın yaşadığını açıklıyor!(1989)

Tarih içinde Kürt halkı yalnızca fizik olarak değil, kültürel olarak da çürütülüyor. Çürümenin teorisi, politikası yapıyor. Çürüme çağdaşlık, uygarlık, gelişim olarak sunuluyor. Bilim çevrelerinin, basın başlıca görevi bu devlet politikasının yapıcılığı ve yayıcılığı oluyor. Edebiyat çevreleri de bu çürümeye, roman yazıyor. Şiir yazıyor. Kürtler bunları okuyor. Bunları okuyan Kürtler, kendi tarihlerine, kendi halk gerçekliğine yabancılaşıyor. Türkleşiyor. Türk kurumları içinde coşkulu çalışmalara aday oluyor.

Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi ideolojisi Şeyh Sait'in ismiyle anılan ayaklanmanın sırası ve sonrasında oluşuyor (1925). Erzurum ve Diyarbakır'a sürülen gazeteciler boyunca idam ipinin tehdidi altında, idam edilen Kürtleri seyrediyorlar. Gazi Paşa'dan özür dileniyor. Ba-

ğışlanan gazeteciler Ankara'ya, İstanbul'a dönüyorlar. Ardından, TKP Genel Sekreteri Vedat Nedim, partinin bütün belgelerini götürüp polise teslim ediyor (1926). Komünist Tevkifatı başlıyor. Ve Ulu Önder Gazi Paşa, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde bir hafta sürecek "Nutuk"u okuyor (1927). Nutuk, resmi tarih oluyor. Resmi tarih 19 Mayıs 1919'da başlıyor. Sovyet Devrimi ile beraber Rus Ordusu, doğu cephesinden çekilmiştir. Ermeni direnişi büyük bir kıvrımla yok edilmiştir. Ege'de Rum ve Karadeniz'de Pontus sorunu bitirilmiştir. Suriye, Fransa'ya; Irak, İngiltere'ye bırakılmıştır. Kürtler sindirilmiş. Demokratik ve sosyalist muhalefet teslim alınmıştır. Basın susturulmuştur.

Bundan sonra her büyük alt üst oluş sürecinde, her kriz döneminde devlet terörü için Kürt faktörü bir nolu gerekçe oluyor. 27 Mayıs'ın başlıca gerekçelerinden biri Kürt tehdididir. 12 Mart müdahalesi, Şeyh Said hareketinden sonra Kürdistan İstiklal Mahkemeleri'ni, Sıkıyönetim Mahkemesi adı ile yeniden Diyarbakır'a taşıyor. 12 Eylül Darbesi'nin bir nolu hedefi Kürt tehdidi... Kürt tehdidi her zaman demokratik ve sosyalist muhalefeti de içine alan baskı ve sindirme eylemleriyle beraber sürdürülüyor. Antikürt politika, beraberinde ve her zaman kaçınılmaz bir kural olarak Türkiye'deki demokratik ve sosyalist muhalefeti de biçiyor. Yukarıda sözünü ettiğimiz Kürt aydın kuşakları, Kürt politikacı kuşakları bu ezme ve sindirme eylemlerini bütün boyutları ile yaşıyorlar.

Bu gün Türkiye'de katagorik olarak bir Kürt aydını kuşağından, bir Kürt

politikacı kuşağından söz etmek fazla iyimserlik olur. Kökleri Abdulhamid dönemine uzanan metropol merkezli gelenek çok daha derinleşip, çok daha genişleyerek devam ediyor. Kürt aydını, Kürt politikacısı gene metropol merkezlerde yaşıyor. Türkçe konuşuyor. Türkçe düşünüyor. Entellektüel gıdasını Türk dilinden alıyor. Gene metropol merkezlerde dergiler çıkıyor, dernekler kuruluyor. Bu yetişmiş, eğitilmiş isan malzemesinin Kürdistan'a dönmesi ise pek de mümkün görülüyor. Kürt siyasi hareketlerinin üzerinde ısrarla durdukları Kürdistanî nitelik ise, Avrupa merkezli bir gelişme çizgisi izliyor.

Asgari programı bağımsız-birleşik Kürdistan, azami programı sosyalist Kürdistan olan illegal Kürt örgütlerinin tüm yayınları Türkçe. Başlıbaşına bir olgu durumunda bulunan PKK'nın yayınları Türkçe. Genel Sekreter Türkçe yazıyor. Dağda gerilla Türkçe konuşuyor. Halk mahkemesinde Türkçe yargılama yapılıyor. Uzun yıllar hem siyasi ve hem de askeri eğitimin ana merkezi olan Bekaa mezarlığındaki ölümlerin mezar taşları bile Türkçe yazılmış. Kürt partisi olarak adlandırılan HEP-HADEP çizgisinin Kürt dili ile, Kürt kültürü ile bir bağlantısı yok. Yemin töreninde söylenen bir kaç kelime dışında millletin vekilleri Kürt dilini hemen hemen hiç hatırlamadılar. Hele hele Meclis Kürsüsünde Türkçe konuşmayı düşünmediler, tartışma konusu bile etmediler.

● Bu gün Kürt aydını, Kürt politikacısı gene metropol merkezlerde yaşıyor. Türkçe konuşuyor. Türkçe düşünüyor. Gene metropol merkezlerde dergiler çıkıyor, dernekler kuruluyor. Kürt siyasi hareketlerinin yayınlarında üzerinde ısrarla durdukları Kürdistanî nitelik ise, Avrupa merkezli bir gelişme çizgisi izliyor.

1985 yılı sonuçlarına göre Sivas'tan öte yana 21 ilin toplam nüfusu 10 milyon 900 bin civarında... Bu gün (1994) Ege Havzasında resmi ifadelere göre 10 milyonun üstünde Kürt yaşıyor. İstanbul'un nüfusunun %27'si, yaklaşık 3-3.5 milyon Kürt. Çukurova'da Kürt nüfus politik dengeleri alt-üst edecek bir seviyeye ulaşmış durumda! Demografik yapıda halen devam eden zelzele, yukarıda vurgulandığı gibi

Kürt sorununu Türkiyelileştiriyor, Kürdistanî nitelikli Avrupa merkezli bir kimlik kazanıyor.

Toplumsal yapıdaki sarsıcı değişimleri irdelemeyen illegal Kürt hareketleri tümü ile statükocu ve oldukça katı bir ideolojik yapılanmaya hapsolmuş durumdadır. Günün sorunlarına cevap verecek politikalar üretmeyen illegal Kürt hareketleri, Kürt düğümünün çözümünü engelleyen tutucu bir zeminde durmaktadırlar. Savaş ise tek bir noktada kilitlenmiş durumda: kesin imha!

4 sayıdan beri üzerinde durduğum Kürt kimlikli özgür yurttaş tartışmasını bu yazı ile noktalyorum. Türkiye pratiğinde 60'lı yıllarda oluşan ve 70'li yıllarda siyasi parti ve gruplarda kimliğini bulan Kürt hareketinin bu gün artık bütünü ile kendisini yeniden ifade etmesi gerektiği kanısındayım. Fiat, geniş halk yığınları tarafından çok ağır ve çok kanlı bir biçimde ödenmiştir. Ödenmektedir. Sürecin, somut, çözümleyici, dinamik politikalara ihtiyacı vardır.

Orhan KOTAN

ÊRÎŞÊN LI DJÎ ZIMANÊ KURDÎ - III

Alfabeya Tirkî ji 29 herfan, ya Kurdî ji 31 herfan pêk tê. Dengên J, f û h'yê ne bi Tirkî ne û ihtimalek mezin ji zimanên Kurdî û Farsî ketine Tirkî. Di serê peyvên ku bi eslê xwe Tirkî ne de, herfên(dengên) c, g, l, m, n, r, v, z cih nastînin. Yanê ew peyvên ku di ferhenga Tirkî de bi van herfan dest pê dikin, tev ji zimanên biyanî hatine. Bi gotinek din; ji 29 herfên alfabe ya Tirkî, bi 8 herfan peyv dest pê nakin. J, f û h ji zimanên biyanî ketine Tirkî û divê bi van herfan ji di zimanê Tirkî de peyv dest pê nekin. Ango ji 29 herfên alfabe ya Tirkî, bi 11 herfan peyvên bi Tirkî dest pê nakin; dimîne 18 herfên Tirkî. Ji ber ku alfabe ya Tirkî ji wekî ya Kurdî fonetîk e; divê neyê jibîrkirin ku herf deng e jî.

Ji 31 yek herfên Kurdî, herfên ku peyv bi wan dest pê nakin an pîr hindik dest pê dikin i, o, u, û'ne. Di gel ku bi van dengên di zimanê Kurdî de peyv dest pê nakin jî, ji bilî dengê u'yê- wekî ku Celadet Bedirxan beyan dike, di demeke nêzik de ketiye zimanê me- fonksiyonên dengên din di avabûna peyvên Kurdî de gelek e. Em van her çu dengên nehesibînin. Bi 27, tevî diftonga xw ya bi 28 dengên Kurdî peyv di zimanê me de dest pê dikin.

A.T. Kışlali Kurdî dike 14-15 beş; hejmara peyvên Kurdî hezarek- du hezar nîşan dide û ji gihîştina ferhenga Tirkî ya 48 hezar peyvî behs dike. Tirkî ji kîngê ve gihîştîye 48 hezar peyvên û haya me jê tune!.. Ger di ferhenga Tirkî de rêzîkirina bi hezaran peyvên Erebi, Farsî, Kurdî, İngilîzî, Fransîzî...û hwd. marîfetek be, wê gavê mirov dikare hejmara peyvên Tirkî derxe sed hezarî. Em dizanin ku Tirkî girîngiyeke mezin didin peyvên xwerû Tirkî û hejmara peyvên xwerû Tirkî jî di dora 5-6 hezaran de ye. Bêguman, wekî zimanên din mafê Tirkî jî heye ku ji xezîna û dewlemendiya zimanên din îstifade bike û ji xwe tu zimanê xwerû yê ku peyv nedabe zimanên din û ji wan negirtibe tune. Lê gava ku mirov dehqat li peyvên xwe bêje ji zimanên din bigire û bi mantiqek nîjadperest zimanên din mehkûm bike şerm e. Dema ku mirov li rûpelên ferhenga Tirkî ya ku ji alî Sazgeha Ziman a Tirk (TDK) ve hatiye amadekirin dinihêre, mirov di gelek rûpelan de rastî peyveke bi Tirkî nayê. Bijeyên Erebi, Farsî, Kurdî, Fransîzî û İngilîzî li pey hev rêzîkirî ne. Gelo ev e dewlemendiya zimanê Tirkî!..

Di van salên dawî de bi riyên barkirin(turetme) û elîpsê di Tirkî de gelek peyv hatine çêkirin. Peyvên nû bi pirtikên ku bi qirna bêje an lêkerê ve tên danîn çêdibin. Lê herçî zimanê Kurdî ye, ji ber ku zimanek tewangbar e û di grûba zimanên Hint -Ewrûpî de cih distîne, bi çend riyên ji bo çêkirina peyvên nû dest dide. Qirnek Kurdî hem ji pêş û hem jî ji paş ve dikare pirtik bistîne û bi vî awayî ji vî qirnê peyvên nû bîn çêkirin. Lê belê di Tirkî de , qirn(kok) bi tenê dikare ji paş ve pirtik bistîne. Di çêkirina peyvên nû de qirnen Tirkî hunda nabin; wekî xwe dimînin; mirov dizane ku kîjan bêje ji kîjan qirnê hatiye çêkirin; lê qaydeyek weha neguhêrbar di Kurdî de tune. Qirna Kurdî, di çêkirina peyvên nû de bi tevayî jî dikare hunda bibe. Bi kurtî zimanê Tirkî ji çêkirina peyveke nû re dest bide, Kurdî ji çêkirina du-sê bêjeyan re dest dide. Cihêtiyek mezin a Tirkî û Kurdî jî ev e.

● Di sala 1951'an de, hê jî ji %51'ê peyvên zimanê rojnameyên ku li Tirkîyê çab dibûn bi Tirkî bûn. Yanê ji %49'ê peyvên ku rojnameyan de çap dibûn biyanî bûn. Rewşa Tirkî di warê perwerdekarî, dadmendî ûnivîsên fermî de yekcar xerabtir bû.

● Çi heyf e ku ji ber tunebûna otorîteyek netewî û navendî ya Kurdan, li ser zimanê Kurdî xebatên kolektîf ên ferhengî nehatine çêkirin. Xebatên ku di vî warî de hatine kirin û tên kirin, hê jî ferdî ne. Lê em dizanin ku xezîna peyvên Kurdî di ser 60-70 hezar peyvî de ye. Ji fergên ku ji alî kesa ve hatine çêkirin, di ferhenga Torî ya Kurdî-Tirkî, Tirkî-Kurdî de 1,2 hezar peyv, di ferhenga Baran Rizgar a Kurdî-İngilîzî, İngilîzî-Kurdî 25 hezar peyv; di xebata ferhengî ya D. İzolî ya Kurdî-Tirkî, Tirkî-Kurdî de 30 hezar peyv, Di xebata Hejar a Kurdî - Farsî de di ser 60 hezarî de peyvên Kurdî hene.

Felât DILGEŞ

Ci heyf e ku ji ber tunebûna otorîteyek netewî û navendî ya Kurdan, li ser zimanê Kurdî xebatên kolektîf ên ferhengî nehatine çêkirin. Xebatên ku di vî warî de hatine kirin û tên kirin, hê jî ferdî ne. Lê em dizanin ku xezîna peyvên Kurdî di ser 60-70 hezar peyvî de ye. Ji fergên ku ji alî kesa ve hatine çêkirin, di ferhenga Torî ya Kurdî-Tirkî, Tirkî-Kurdî de 1,2 hezar peyv, di ferhenga Baran Rizgar a Kurdî-İngilîzî, İngilîzî-Kurdî 25 hezar peyv; di xebata ferhengî ya D. İzolî ya Kurdî-Tirkî, Tirkî-Kurdî de 30 hezar peyv, Di xebata Hejar a Kurdî - Farsî de di ser 60 hezarî de peyvên Kurdî hene.

Ya rast xebatên li ser zimanê Tirkî, ne bi awayekî sistematîk be jî, bi çapbûna Rojnameya Tirkî ya Yekemîn Takvîmî ve Kayî(1831) dest pê kiribûn. Ronakbîrên Tirkî ên wekî Dr. Şukru, Şi-

imkanên xwe ji bo vî yekê dixebitîn. Dewleta Osmanî, hê di dema Tanzîmatê de dest avêt vî karî. Di sala 1861'an de, ji bo wergerandina kitêbên İlmî û fenî yên ku li Rojhilat çap dibûn 'Encumenî Daniş' hat damezîrandin. Nezareta Maarîfî(Wezareta Perwerdekarîyê ya İroyîn) a dema Osmanî, bi biryarnameyê ku di sala 1851'an de çap kir, "Zimanê perwerdekirinê Tirkî ye" got.

● Dema ku mirov li rûpelên ferhenga Tirkî ya ku ji alî Sazgeha Ziman a Tirk (TDK) ve hatiye amadekirin dinihêre, mirov di gelek rûpelan de rastî peyveke bi Tirkî nayê. Bijeyên Erebi, Farsî, Kurdî, Fransîzî û İngilîzî li pey hev rêzîkirî ne. Gelo ev e dewlemendiya zimanê Tirkî!..

Siyaseta ziman a dewleta Tirk a nû tê zanîn. Di sala 1928'an de, bi pejrîrandina alfabe ya Tirkî ya Latînî re, di eynî salê de bi vî alfabe yê bernama perwerdekirinê dest pê kir. Di sala 1932'an de Qûrûltaya Zimanê Tirkî ya Yekemîn civiya. Di sala 1944'an de çapa yekemîn a Ferhenga Tirkî derket. Bi hesibînin, dewleta Tirk a nû, ji bo amadekirin û çapkirina ferhengê 24 salan disekine. Di vî demê de xebatên pîrralî tên kirin; gund bi gund, bajêr bi bajêr ji bo berhevkirina peyvên Tirkî xebatên li darxistin. Dewlet bi hemû hêz û hebûna xwe pêşîniya vî karî dike. Armanc xwerûkirin û sistematîzekirina zimanê Tirkî ye. Ji bo

tesbîtkirina mana peyvên; ji der û dorê cihê fişên amadekirin. Di sala 1933'yan de, hejmara fişên civandî 130 hezarî dibûn. Tişteki balkêş jî ev e; yên ku pêşîniya vî karî dikin, bi pîrranî bi eslê xwe ne Tirk in; kesên wekî Ziya Gokalp û Agop Dîlaçar ên Kurd û Ermenî ne.

Di sala 1951'an de, hê jî ji %51'ê peyvên zimanê rojnameyên ku li Tirkîyê çab dibûn bi Tirkî bûn. Yanê ji %49'ê peyvên ku rojnameyan de çap dibûn biyanî bûn. Rewşa Tirkî di warê perwerdekarî, dadmendî ûnivîsên fermî de yekcar xerabtir bû.

Di dema xwe ya dawî de dewleta Osmanî, ji roja ku ava bûye he ta îro jî dewleta Tirk ji bo pêşvebirina zimanê Tirkî xebitîn. Gelo van dewletan ji hemwelatîyên xwe yên Kurd re çî kirin? Rojnameya Kurdî ya pêşîn Kurdistan(1898-1902) li warê xerîbiyê hat çapkirin. Ji ber zîlm û tadaya rejîma Evdîhemîd, berpirsiyarên rojname, çend caran navenda rojname guhartin û rojname li navendên wekî Qahîre, Cenevre, Londra û Folstanê hat çapkirin. Êrîşên li hember zimanê Kurdî yên di dema Komara Tirkîyê de bêhed û bêhesab in. Dewleta Tirk, ji bo zimanê Kurdî ji holê rake, qirkirina zimanê jî tê de, tu riyên ku serî lê neda nehêst. Nîmûneyên hovîtiyê bi jimarîtinê naqedin. Lê hê jî zimanê Kurdî di ber xwe dide.

Metnên nivîskî yên zimanê Kurdî yên ku ji sedsalên 11, 12, 13, 14, 15, 16 û 17'an ve hatine nivîsîn, îro jî ji alî Kurdan ve bi hêsanî tên xwendin û famkirin; lê metnên nivîskî yên Tirkî yên ku 20-30 sal berê hatine nivîsîn bê ferheng nayên fahmkirin. Ferqa navbera Tirkî û Kurdî ev e berê A. Taner kışlali.

Berêz A. T. Kışlali, bi ser hemû tiştan de, dil dixwest ku hûn azadbûna ziman û Kulturen bixwazin; lê çî heyf e, wekî gelek kemalistên din, hûn jî neyartiya xwe ya ji zimanê Kurdî re venaşêrin. Em dizanin ku ev neyartî, çerçêk ji neyartiya bi gelê Kurd re ye.

Di encamê de mirov dikare viya bibêje; bi rabûna astengên li pêş zimanê Kurdî re, ew zimanê Kurdî jî çiyê xwe yê rastîn ê di nav zimanên dinê de bisîne. Di vî yekê de bi qasî misqalekî şika min tune. Ne dîr e ku Ehmedê Xanî yên hemdem bi zimanê dayika xwe Mem û Zînê nû biafirînin û pêşîniya mirovatiyê bikin. Pêşeroja zimanê Kurdî rengdar e. Roja ku ewê kitêbxaneyên me bi kitêbin Kurdî tije bibin pîr nêzik e. Herweha roja ku ewê zarûken me bi serbilindî bibêjin "Em Kurdin"jî.

Qirkirina Ronakbîrên Kurd dom dike!..

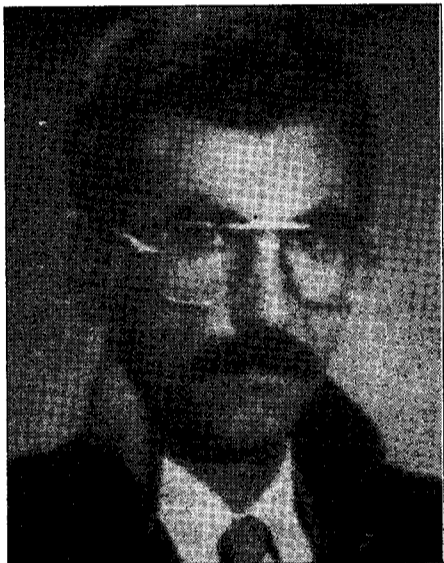
AV. FAÛK CANDAN HAT KUŞTIN

● Rêza cînayetan a ku li dijî ronakbîrên Kurd tên kirin nasekine. Lîsteya Çiller şaş nabe. Hemû kes dizane ku ev cînayet ji alî navendekê ve tên organîzekirin û armanc qirkirina ronakbîrên Kurd e. Wekî hergav dîsa hemû kes ji Çillerê dipirse, "Îcar dor li ser kê ye."

Hê di ser kuştina Avûqat Medet Serhat re mehek derbas nebûbû ku xebera hundabûna Av. Faik Candan belav bû. Endamê Baroya Enqerê Av. Faik Candan serokê HEP'a bajarê Enqerê ye kevnbû.

Av. Faik Candan di roja 2.12.1994'an de, piştî nîvrojê ji broya xwe derket, da ku here bankayê û pere bikişîne. Lê çûyin ev çûyin bû; êdî Faik Candan hewegeriya. Hêzên tarî yên ku kî dizane ji kîngê ve di kozikê de bûn, navê rojê, li navenda Enqerê Faik Candan dan hundakirin. Malbata wî, eqrebayên wî, hevalên wî tu deriyek dewletê yê ku lê nexistkin nehêştin. Faik li qereqolan tune bû. Ne berpirsiyarên dewletê û ne jî qereqolekê tişteke li xwe danîn.

Li gor beyana Av. Munevver İrem a hevala Faik Candan, Avûqatê Murat Karayalçin Şerif Felekoglu ji li Faik Candan pirsî û di roja 3.12.1994'an de got ku, "Faik Candan li Mudûriyeta Emniyetê ya Enqerê ye." Lê belê Şerif Felekoglu rojek piştî vê beyana xwe çerx kir û got "Yekî ku dirûvê wî bi Candan xistiye lê hebûye."

Tam 11 roj piştî bûyera revandinê, cenazê Av. Faik Candan, li nêzikî Enqerê, li eraziyeke vala hat dîtin. Faik Candan du roj berê hatibû kuştin. Devê wî bi qerewata wî hatibû girêdan û çend gule li laşê wî ketibûn.

Cenazê Faik Candan di roja 15.12.1994'an de li Enqerê, rojek berê bi zora polîsan, bi lez û

bez hat rakirin. Berpirsiyarên dewletê nedixwestin ku gelek kes beşdarî merasîma cenaze bibin. Li hember hemû astengan Avûqat bi cubeyên xwe beşdarî Cenazeyê Candan bûn û vê êrîşa nemirovî protesto kirin. Beşdarên merasîma Cenaze sloganên wekî, "Serokwezîr Çiller dor li ser kê ye", "Bimre Qontrgerila", "Şehîd namirin", "Dewleta Qatîl", "Ji şêrê qirêjî re na" avêtin. Cînayet ji alî Yekîtiya Baroyan, partî û sazgehên demokratîk ve hat protestokirin.

Rêza cînayetan a ku li dijî ronakbîrên Kurd tên kirin nasekine. Lîsteya Çiller şaş nabe. Hemû kes dizane ku ev cînayet ji alî navendekê ve tên organîzekirin û armanc qirkirina ronakbîrên Kurd e. Wekî hergav dîsa hemû kes ji Çillerê dipirse, "Îcar dor li ser kê ye."

GOÛTINÊN PÊŞIYAN

- ✓ Zimanê xweş, mar ji qulê derdixe.
- ✓ Aş çûye, bi pey çeqçeçoqê ketiye.
- ✓ Anî jî deriyan, da xêra miriyan.
- ✓ Dizê bostanan li xwe kur tên zivistanan.
- ✓ Şêr şêr e; çî jîn çî mêr e.

- ✓ Kevanî an mehrûm e, an jî melûn e.
- ✓ Xwedê çiyar dibîne, berfê lê dibarîne.
- ✓ Hevalên şahiyê gelek in, yê şîne kêmin.
- ✓ Dilê te fireh be, wê ciyê me hebe.
- ✓ Nezanî rihetiya can e.

RÊXISTINÊN KURD DOZA ÇI LI ZIMANÊ KURDÎ DIKIN?

Lales QASO

Diya min, yanî, xelkê Kurd hem wê nizanibe bi Tirkî û hem jî wê mecbûr be ku bê li Diyarbekirê an li Alamanya an di şikêftên dorhêla Kercosê de li rêberên xwe bi Tirkî guhdar bike. Gava ku vê pîrê îcar nehat li wan guhdar nekir, ew dê bibêjin, "Lê lê pîrê, ev çî mesele ye! Nebe ku pîra me hinekî bûbe filan tişt(!) Tu çîma ewgasi kevneperest bûyî pîrê?" Ev çî ye! Qey hûn dixwazin Kurda bikin Tirkî? Dewleta Mehmetçik, di salên 1981-82-83 an de li girtîgeha Diyarbekirê zimanê Kurdî qedexe kiribû. Ziyaretçiyên me bi Tirkî li me guhdar dikirin. Di rojekê ku ez bi diya xwe re bi Tirkî diaxivim, diya min bersiva min bi Kurdî da û got: "Lawo willeh ez nizanîm bê tu çî dibêjî, ez tişteke jî zimanê te fêhm nakim!" Bi vê gotinê, Mehmetçik kulmek dawîşand devê pîrê û diranekî wê şikênd. Di pey vê wahşeta Mehmetçik re, êdî pîra me her ku dihate dîtin min, birayekî min bi xwe re tanî girtîgehê. Bira ji min re: "Nasilsin abe" digot. Pîrê jî li devê wî dinerî û ji min re digot; "Nasilsin abel" îcar ew pîra han, daku rêberên wê jê re ne bêjin "kevneperestê!" îro jî tê li rêberên xwe bi Tirkî guhdar dike û ji wan re dibêje "abel!"

Dijminatîya digel zimên, bi millet re dijminatîya herî mezin e! Umer ibnul Xetab, gava ku bi arteşa eshabên pêximberê İslama Ereba digire ser Kurdistanê, li dor 150 hezar Kurd di şûr re derbas dike û Kurd bi devê şûr dike misilman. Umerê zalim dixwaze Kurd bike Ereba, belê rê jê dernaxîne. Li gora wî, qirkirina miletekî biyanî, bi windakirina zimên dest pê dibû. Umer, bi cawbir dikeve nav kurdan û zimênê Kurd jêdike. Umer bi ser nakeve. Misilmanên Kurdkuj, pir li ser zimanê Kurd rawesîne ku vî zimanî winda bikin. Belê Atatirk wek Umer nake; bi awayê Ingilîzan û tivingê êrîş fine ser zimanê Kurd. Bu kurî xuya dike ku ziman, di hebûna milleti de çendî girîng e!

Rêxistinên Kurd di warê bijavtina zimên de, digel Tirk berûpal dîcin. Weku minak: Tirkan bêjeya (Serhat...) wergerandin (Serhatlar) û xistin Tirkî; ên me jî bêjeya (Serhildanê...) wergerandin (Serhildanlar) û xistin Tirkî. Pir şerm e! Di vî tewî de hûn bûne rêpêşên Tirk. Ji destê we ez jî yek carinan bi Tirkî dinivîsînim. Belê tu carî min, "Başkaldiri" ya bi Tirkî ne kirîye "Serhildanlar" a bi Kurdî. Li dor deh-pazde salên min e ku ez, li Suleyman Demirel guhdar dikim û min tu carî ne dîtiye ku vî Demirel î gotibe, "Serhildanlar" îro ew jî dibêje. Wê çîma ne bêje ma ne jî xwe! Wek prensîp: Her ku min bi Tirkî nivîsandîye, min Kurdî dîrî vî zimanî girtîye û nivîsandîye. Ne heqê tu kesîye ku bi zimanê miletekî bilize û vî zimanî bike gêre. Hûn dikin. We xelkê Kurd kerr û lal kirîye. Ev xelk baş nema dizane ne bi Kurdî û ne jî bi Tirkî biaxive. Me Kurda gotinek heyê dibêjin; "Nanê İsa dixwe û li ser Mûsa selewatan dide" Hûn bi vî milleti dijîn û hûn bi zimanê vî milleti zimanê Tirk vedicîrin. Ne şerm e gelo?

Dan û sitendina aborî û firoşgehê, di bijavtina zimên de roleke bingehîndîlze. Televîzyon, rojname, kovar û radyo jî dibe seneda dan û sitendina li firoşgehê. Ji van tiştên ku me hejmart, ger serokatîya civatê bi awayekî tûj û hişk li himber ranewest e, dê ziman zû têk biçê. Teknolojî û aboriya Ewropî tu carî têsîr li ser zimanê Cuhûyên li dinyayê û kurdên li Ewropa belawela ne kir. Ji be ku Kurd û Cuhûyên Ewropî hertim neteweyî fikirî bûn. Mirov gava ku neteweyî fikirî, berî ku mirov aşiqê tiştên biyanî bibê, mirov dê pêşî aşiqê tiştên xwe î tayberî bibê. Dema ku ez li girtîgeha Diyarbekirê girtî bûm, di wan herdu-sê salên pêşî de Kurdî buhayê xwîne qedexe kirî bûn Mehmetên Tirk di sala 1982 an de ji bo ku, Mele Şêxmûs ê Diyarbekirî û Bihemed Hanerşener ê Licî, ji êşa lédana wan barîyan û bi Kurdî gotin; "Ma hûn ne misilman in, haho haho hinekî ûdan ûdan ûdan!..." Zir qerwanek savar bi Mele Şêxmûs û li dor du kilo pîvaz û îsota no bi Bihemedê pêncî saltî xwarinkirin dan! Mele li erdê veziliya bû, Mehmetên Tirk jî pê zikê pelê dikirin û mîna gundokê ew li wê navê digindirandin. Mele jî hawhaw ketî bû, ji herderê mele û burxul dipijîqat. Îsot û pîvazê jî Bihemed şet kirî bû. Xalê Bihemed dikir hewar hewar û serê xwe li hêten zindanê dixist. Mehmetçik jî Kurdî xwîn vedîrşyan û ez jî Kurdperest bûm: Di hindurê hicrê de ji lûlan, şekal, mers, fote û kincên xwe min civatek bi Kurdî çêdikir. Ez dibûm bist-sih perçe û di vî civatê de diaxivim. Min ew yeka han sif ji qayîşa Mehmet û bo ku zimanê Mehmetê Tirk, serjorî zimanê min nebe dikir. U ez bir ser jî ketim. Divê ku bêvil bişewite. Yanî min wek pir hevalan zimanê xwe jî bir nekir û ez bi ziman û mejiyê xwe ne bûm Tirk. Dîsa ezê bibêjim ku em Kurd berî hemû tiştî, divê em neteweyî bifikirin. Bawer bikin ger mejiyê min di vî dema ku Tirk, heroj nêzi deh Kurda dikujin bi Tirkî bifikirîya, minê jî xwe fedî bikira û êrîş biyanîya ser vî meji. Şerm e!.. Wawayê ev çî hetk e! Tirk li ser vî zimanî bi savarê me dikin heban, hebanê dîteqînî halê me dikin ên helawçiyar; bi îsot û pîvazê me kerr û lal dikin û emê hîn jî rûmeta vî zimanî nas nekî.

Dêhn, dêhn dibîne debûz dixê bin qapût vedîşere. Xelkê Kurd divê ku tu carî li serokatîya bi Tirkî guhdar nekî, rojname û kovarên van rêxistinên ku bi Tirkî difikirin û dinivîsînin tu carî ne kirin, filimên ku bi Tirkî kişandin bûn bavêjin, di meş û civînan de gava serok bi Tirkî axivîn belav bibin û hwd. Bi van kiryanan mirov ancax dikare van rêxistinên hinekî hedayet bike û bi ser Kurdayefîyê de baje. Ev rêber û peydûkên wan, li Ewropa di mehekê de dikarin hînî zimanê Ingilîzî bibin, belê di bîst salan de nikarin xwe hînî zimanê Kurdî bikin! Ji dêvla ku xwe hînî zimanê Kurdî bikirana, îcar xelkê Kurd bi ser hinkirina zimênê Tirkî de ajotin. Mesele çî ye? Çîma hûn wilo dikin? Çîma hûn bi dapîr û bapîrên me re bi Tirkî diaxivin? Hun Kurd in an Tirk in?

Pamuk hevesi O'nun sonu oldu
Ronahi dergisinde, sadece savaşa ilişkin haber ve makaleler yayınlanıyordu. Politika ise müttefiklerden yana idi...

Savaş süresince Suriye'deki Kürtlerin durumunda büyük değişiklikler olmadı. Bu dönemde parlamentoda, Kürt üyeler vardı. Hawar ve Ronahi aralıksız çıkıyor, fakat ince bir kontrol altında tutuluyordu.

Fransızların, 2. Dünya Savaşı sırasında Suriye'yi terketmeleri üzerine, 1949'da Suriye'de devrim oldu. Eski rejim tamamıyla devrildi ve yeni rejim iş başına geldi. Durum tam düzelirken, ikinci bir devrim oldu ve bu esnada, Hüsnü Berazi ve Muhsin

Berazi öldürüldüler. İlginc olan, bu devrimleri Kürtlerin yapmasıydı. Devrimin liderliğini yapan Silo ve Çiçekli, her ikisi de Kürt'tü. Bu karmaşa yıllarında, Hawar ve Ronahi yayınları durduruldu. Fakat bir ara Hüsnü Berazi'nin başkanlığı döneminde, bize yararları dokundu. H. Berazi, Celadet ve Kamran'ın Bedel Emlak aylığını verdi. Bedel Emlak şu anlama geliyordu: Osmanlılar, Bedirhanları sürdürdüğünde, bütün mal varlığına el koymuştu. Ancak sürgün edilen Bedirhanlılara da belirli bir aylık vermeyi taahhüt etmişti. Bu miras gibi, kuşaktan kuşağa devam edecekti. Atatürk döneminde, Türkiye sınırları içinde kalan Bedirhanlılara, rejim arazi verip Bedel Emlaktan kurtuldu. Suriye sınırları içinde bulunan Bedirhanlılara ise rejim aylık vermeye devam ediyordu. Ayrıca aynı konumda olan, Cezayir'den gelen Cezayiri alilesine de, devlet aylık veriyordu. Fakat Suriye yönetimi 1929'da bir karar alarak, bu aylık uygulamasında değişiklik yaptı. Buna göre, aile içinde her vefat eden bireyin aylığı devlete kalacak, varislerine intikal etmeyecekti. Bu karara rağmen, Hüsnü Berazi, Celadet ve Kamran'ı Suriye vatandeşliğine kabul ederek, bu aylığı yeniden bağladı ve hem Celadet hem de Kamran ölene kadar bu aylığı aldılar. Bu aylık çok çüzi bir miktardı. 1949'da verilmeye başlandığında 45 Suriye lirası idi. Kamran 1979'da vefat ettiğinde 160 lira alıyordu. Şu an Suriye'de yaşayan Bedirhanlılardan sadece Yusuf Bedirhan bu aylığı almaktadır. Ben de bu maaşı alabiliyordum. Ancak ben öğretmen olduğumdan, devlet haszinesinden zaten maaş alıyordum. İki maaştan birini seçmek zorundaydım. Bende kendi maaşımı seçtim.

1951 yılına geldiğimizde, Celadet artık tam sıkılmıştı. Bir yandan çocuklar büyüyor, diğer yandan kendisi işsizdi. Kürtlere de artık bir imkan kalmamıştı. Araziler alındığından, Kürtlerden gelen yağ, bulgur vb. maddeler Suriye'de bulunmaz olmuştu. Pamuk buhranı başladı. Celadet, Hüseyin İbriş isimli bir arkadaşından para ödemeksizin arazi alarak, kuyu açıp, gerekli malzemeleri de başka birinden karşılayarak pamuk üretimine atıldı...

15 Temmuz 1951'de kuyunun ve pamuğun kurbanı oldu. Rahmetli Celadet Bey benim için sadece iyi bir eş değil, aynı zamanda iyi bir baba ve iyi bir öğretmendi de. Olay bende derin etkiler yarattı. Onun vefatı tam bir şoktu. Kendimi kay-

betmek üzereydim. Fakat her an aklıma gelen onun sözleri; sanki ölümünü bilircesine, ölümden kısa bir süre önce bize yaptığı telkinler beni ayakta tutuyordu. Unutmam bir keresinde şöyle konuşmuştu; "*Filan aşirette bir ana oğlunu kaybetmiş. Ana feryat etmek istemiş, fakat kocası silahla kadının üzerine atılıp onu susturmuş. Bu gibi feryatlar çok ayıptır. İnsan bir acıyla karşılaştığı zaman tahammül etmeli ve gelecekte ne yapabileceğini düşünme-*

ğerelemedim.

Rahmetlinin vefatından sonra 1964'e kadar öğretmenliğe devam ettim. Bıraksaydılar yine vazifeme devam edecektim.

15 Temmuz 1952'de rahmetlinin vefatının yıl dönümünü andık. Ardından, Irak askerlerinin refuji olarak Lübnan'da kalan ve Kürtleri çok seven biriyle tanışma olanağım oldu. Kendisi gazeteci idi. Onun gazetesi aracılığıyla istediğim şeyleri yazma imkanı buldum. Avrupa'daki

distan adına katılma imkanını bu gazeteci arkadaş aracılığı ile sağlamamı istediler. Sonuçta gazeteci arkadaşla anlaştık ve Kürdistan adına 5 davetiye alma imkanımız oldu. Hemen ardından bize 5 davetiye geldi. 3'ünün üzerinde isim vardı. Davetiyeler, Celal Talabani, Nurettin Zaza ve Ruşen Bedirhan adına gelmişti. Diğer iki davetiye ise boştu. Biz dolduracaktık. Fakat bir şart konulmuştu. Aramızda Komünistler olmayacak ve Atina'daki masraflarımızı biz karşılayacaktık. Çünkü bu kongreyi devlet değil, bazı örgütler düzenliyorlardı. Düzenleyen komitede hiç bir tane sosyalist de yoktu. Davetiyeler benim eve postayla geldi. Celal, He-

bib, ve Nurettin Zaza'yı hemen çağırarak kendilerine davetiyeleri gösterdim. Nurettin Zaza ve Talabani bazı gerekçeler ileri sürerek toplantıya gelebileceklerini belirttiler. Ben de Hebib Kerimi'yi önerdim. Maalesef o da kabul etmedi. Bunun üzerine, ben başkalarını boş davetiyeler için önermelerini istedim, fakat her hangi bir öneri yapmadılar. Sonra ben tek başıma kongreye katılmaya karar verdim. Lübnan'daki gazeteci arkadaşım, ben ve diğer iki dostla birlikte kongreye katılmak üzere Atina'ya hareket ettik. Bu arada kongreye gidişimiz, Şam'da duyulmuştu. Palo'lu bir işçinin tavrını hala unutamıyorum. Gidişimiz için para lazım olduğuna, bu Palo'lu işçi de duymuş. Benim yanıma gelerek, tam 100 Suriye lirası verdi. Paranın hepsi birer liralık bozuk para halindeydi. Yanıma geldiğinde; "parayı çocukların kumbarasını açarak getirdim. Lütfen kabul edin" dedi. Parayı aldım. Çok duygulanmıştım. Bu vatansever Kürdün tavrını ömrüm boyunca unutamayacağım.

Sonuçta, Lübnan'dan biletleri temin ederek, Atina'daki kongreye katıldım. Maalesef Kürtler için ayrılan koltuklar, kongre boyunca boş kaldı. Arkadaşlar makul sayılmayacak gerekçelerle kongreye katılmamışlardı. Ben tek başıma kongrede Kürtleri temsil ettim. Arap delegelerin tüm tepkilerine rağmen, kongrenin son gününde söz alıp, Şam'da hazırladığım konuşmayı yaptım. Konuşmanın Fransızca metnini de delegelere dağıttım. Bu kongre uluslararası niteliğinden dolayı bizim açımızdan çok yararlı oldu. Kamran Bedirhan ve Kürt Talebe Birliği başkanı olan Salah Şadullah ki, benim damadım oldu sonraları, birer telgraf göndermişlerdi. Bu kongre bizim açımızdan çok başarılı oldu.

1954'den sonra Irak Kürtleriyle olan ilişkilerim sıklaştı. 1957'de Moskova'da yapılan, Dünya Gençlik ve Öğrenci Festivali'ne kızım Sinem ve yanında giden Hejar Mukriyani ve Abdurrahman Zebihî'nin gidiş işlemlerine yardımcı oldum. Fakat kızım Moskova'ya varamadan, Çekoslovakya sınırından geri çevrildi. Sinem geri çevrilince, Hejar ve Zebihî'de gitmekten vazgeçip geri döndüler.

1964'te emekli oldum. 1972'ye kadar Şam'da oturdum ve bu arada bir kaç kez Irak Kürdistan'ına gittim, bir kaç nedenden ötürü de, bir çok kez Avrupa'ya gittim.

Celadet Bedirhan'ın eşi Ruşen Bedirhan'ın anıları

● Bu arada kongreye gidişimiz, Şam'da duyulmuştu. Palo'lu bir işçinin tavrını hala unutamıyorum. Gidişimiz için para lazım olduğuna, bu Palo'lu işçi de duymuş. Benim yanıma gelerek, tam 100 Suriye lirası verdi. Paranın hepsi birer liralık bozuk para halindeydi. Yanıma geldiğinde; "parayı çocukların kumbarasını açarak getirdim. Lütfen kabul edin" dedi. Parayı aldım. Çok duygulanmıştım. Bu vatansever Kürdün tavrını ömrüm boyunca unutamayacağım.

lidir. Ben itiraz ettiğim zaman konuşmasını şöyle sürdürmüştü: "*Senden korkum yok. Büyük kızımı düşünüyorum... O metanetini kaybedebilir.*" Bu sözler kulağımda her an, her dakika çınlıyordu. Bu dayanılmaz acıya sakince dayanıp, üzerime düşenleri yapmaya çalıştım. Aradan bir müddet geçtikten sonra, iki büyük yük altında kaldığımı hissetmeye yavaş yavaş başladım:

1-Çocukları büyütme;

2-Celadet'in hayatını feda ettiği işleri, aksatmadan yürütmek ve tamamlamak.

Çocuklarıma karşı gerekli olan imkanları fazlasıyla yerine getirdiğim kanaatindeyim. Ama ikinci görevde ne kadar başarıya ulaşabildiğimi ya da ulaşacağımı kendim de-

Kürt öğrencilere gerekli belgeleri ve konferansları iletme olanağını o gazetede buldum. Rahmetlinin vefatının ikinci yıl dönümünde, bir arkadaşın yardımıyla, Celadet Bey'in bir broşürü 500'e yakın kişiye dağıttık ve Şam'da yaptığımız bir anma toplantısı ve toplantıya gelen mesajları içeren bir broşür de 1953'de yayınlandı. Ve broşürleri tam vefat ettiği günün 2. yılında postayla her tarafa dağıttım.

1957'de, Irak Kürtlerinin büyük bir kısmı Şam'da kalıyordu. Irak Kürdistan'ından gelen Kürtler, benim Lübnan'daki gazeteciyle olan ilişkiyi biliyorlardı. Celal, Hebib Kerim ve diğerleri benden, Atina'da o yıl yapılacak olan, sömürgecilğe karşı bir konferansa Kür-

RÛPELÊ Zarûka N

Bawerîya xwe bi dendika xoxê bîne Bi hêza xwe bawer be!

Nivîsandin: Yılmaz Guney ● Vergerandin: Bêkes

Lawikê biçûk, ji bo ku dendikê xoxê bi diranê xwe bişikêne xwe diecîqand. Bavê wî jê re got: "Lawê min!.. Tu nikarî dendikê

xoxê bi diranan bişikênî!..

Lawikê dîsa dendikê xoxê bi diranan hecîqan. Dendikê xoxê, ku kakilê wê weke lastîka dolabê traktorê hişk bû, ruyê diranê wî mihand û diran leqand..Lawikê destê xwe bir ser diranê ku êşiya. Diran dileqîya.

Bavê wî dîsa got: "Lawê min, dendikê xoxê hişk e. Heyfa diranên te." Lawikê înad dikir. Îlla dê wê dendika hişk bişikîne. Danî ser ruyê erdê û bi paniya sola xwe pêlêkir.

Dendik ne dişikîya. "Ger tu ser hişk bî, ez ji te serhiştir im."

Lawiê weha got û vê carê kevirek girt destê xwe û şikandin bi kevîr ceriband. Her cara ku lê dixist, den-

dik bi aliyekî ve dipekiya.

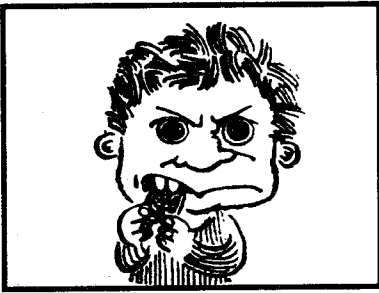
Bavê wî got "Lawê min dendika xoxê gelekî hişk e, tu nikarî bi wî kevîrê biçûk wê bişikînî!"

Lawikê bi hêrs pehîn li dendikê xist. Dendik li ser axa nêzîkê bîra avê ket. Lawik bi hêrs pê lêkir, qenc xiste bin axê.

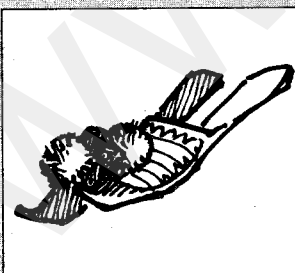
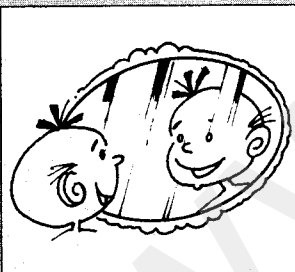
Roj derbas bûbûn. Lawikê dendika xoxê ji bîr kiribû. Bi zarokên taxa ku bi destûra belediyê xanî awakiribûn re dileyist. Bavê wî, bangî wî kir û got: "Ev çi ye lawê min?"

Lawik li aliyê ku bavê wî bi tiliyê nîşan da, nêrî...

(wê dom bike)

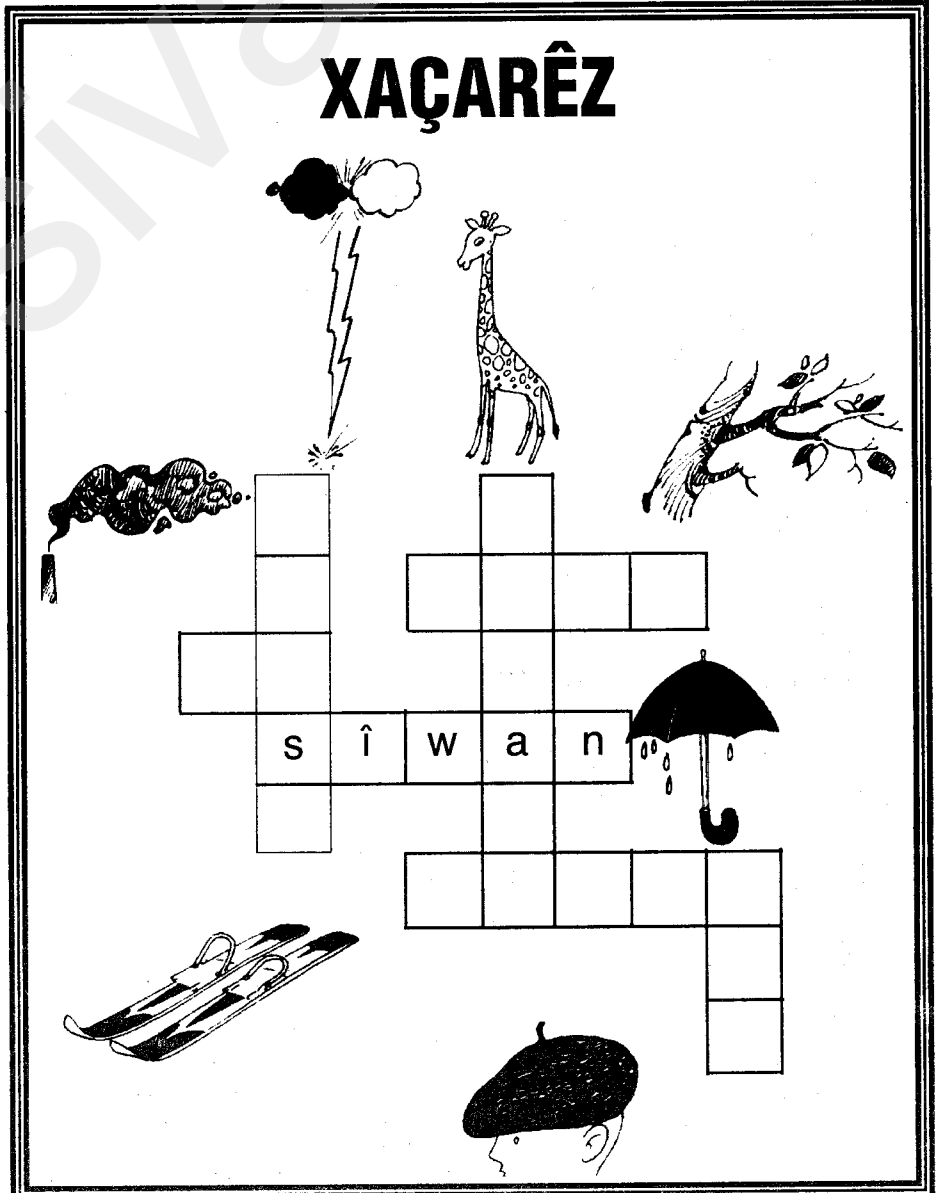

BIXWÎNE Û LÊBIGERE

•DÛRBÎN • NEYNIK • ŞIMIK
•XOX • FANOS • GORE

XAÇARÊZ

HAWAR Dengê Zanîn û xwenasîné

Mihemed BEKIR

Vê nivîsa Mihemed Bekir; di Rojnama Kurdistan Press (sal:1986, hejmar :3, rû pel: 11) de hatibu nivîsandin.

Ziman û Gell

Dîtina Hawarê li ser zimên ev bû: "ziman şerta heyîne a pêşîn e".

Belê tiştê ku heyîna Kurdan heta îro parastîye, ne mîranî û zanîna wan, belbî zimanê wan bûye.

Gelo çima wezîfeya zimên di jîna mîletan da evqas bingehîn û girîng e? Bersiv ev e: "Herwekî nas e, fikr û his di dora zimânê de diqehêvin hev, û her ziman fikr û hisên xwe û awayê gotina xwe bi xwe re hildigire û ew pê re diguhêrin, û pey zimanên xwe dikevin. Bi vî awayî digel zimanî fikr û hisên biyanîyan jî tîndî dikevin nav me, di dil û heşê me de cih digirin, û rû û gonê me ên manewî diguhêrin, diheşifînin."*(7)

Lê ne tenê ji bo heyîna mîletê Kurd, belbî ji bo yekîtiya wî jî,rola zimên bê hempa ye.

"Yekbûna Kurdan jî bi yekîtiya zimânê Kurdî cê dibe. Yekîtiya zimânî jî bi yekîtiya herfan dest pê dike."*(8)

Hawarê ji bo vî yekîtiyê dest bi xebateke heja kiriye. Rewşenbîrê Kurd, Hevîndê Sorî, di pênc hejmarên Hawarê da (9), ev pîrsa girîng, bi awayekî gelek heja tehlîl kiriye. Li dawiyê, ew van pîrsên jêrîn ji xortên Kurd dike:

1- Zimanê Kurdî çawan xwerû û pak dibit?

2- Bi çî awayî zaravayên Kurdistanê ên cihê dikevin nîzingî hev û zarekî welê tete pê ko Kurd hemî di zarên hev digehin (zarên hev fehim dikin).

3- Zimanê Kurdî çawan pêş ve diçit û bi çî awayî biser dikevit"*(10)

Bi rastî Hawar gulistana zimânê Kurdî ye. Ji bo sehîtiya ser zar û devokên Kurdî, Hawar qencîneyeke bê hempa ye. Rûpelên Hawarê, bi zarên Kurdî yê tîvel, Kurmanciya bakur, ya başûr û Zazakî (Dumilî), bi devokên Kurdî yê rengareng, hatine xemilandin. Lê heyf e ku, heta îro jî, ev qencîneya ha kêman hatîye bi anîn.

Belê, Hawarê dîtiye ku, çeka mîletê Kurd ya tevî xurt, zimânê wî ye: "Mîletên bindest heyîna xwe ji serdestên xwe bi du tîştan, bi qeweta du çekan diparêzin. Oî yek. Zimanê dudo. Lê heke ola mîletê serdest û bindest yek bibe, hingî çek yek bi tenê ye û bend tenê ziman e."*(11)

Lê ev çeka han jî ne çekeke temam, lê nivçek e. Zimanê Kurdî, wek zimânên mîletên din, pêş ve neçûye. Ew bê xwedî û bê avdan maye. Ji ber vî yekê jî, Hawarê berê xwe daye di warê pêşvebirina zimânê Kurdî da çî bû?

Bi dîtina Hawarê, hîmê zimanan ji sê hêmanan pêk tê:

- Elfabê
- Rêzman (gramêr)
- Ferheng

a- Elfabê

Hawar kovara pêşîn bû ku ji bo nivîsandina zimânê Kurdî, hîmê elfabeyê-

● Bi rastî Hawar gulistana zimânê Kurdî ye. Ji bo sehîtiya ser zar û devokên Kurdî, Hawar qencîneyeke bê hempa ye. Rûpelên Hawarê, bi zarên Kurdî yê tîvel, Kurmanciya bakur, ya başûr û Zazakî (Dumilî), bi devokên Kurdî yê rengareng, hatine xemilandin. Lê heyf e ku, heta îro jî, ev qencîneya ha kêman hatîye bi anîn.

beya Hawarê bibin.

-Dengên Kurdî yê bingehîn, li gor dîtina Celadet 31 in. Ew vî dîtina xwe holê ji me re dide zanîn: "Sehîtiya ko di re sê zarên Kurdî hatine çêkirin xuya kirine ko di zimânê Kurdî de dengên bingehîn ev sîh û yek in. Ew jî bi van sîh û yek herfan hatine nîşan kirin..."*(13)

Celadet, "h" û "x", dengîne biyanî hesab dike (14). Lê ew di Hawarê da, hatine bi kar anîn.

Celadet di jimara 24 an da tîpên "q" û "k" bi hev guhartin. Ji hejmarê 1-24'an "Kurd û Kurdistan" holê dihat nivîsîn: "Qurd û Qurdistan".

Bi vî awayî elfabeya Hawarê ji 31 tîpan pêk hatîye û kemiliye.

b-Rêzman

Piştî belavkirina elfabê, Hawarê dît ku êdî, divê rêzmana zimânê Kurdî jî bête belavkirin. Zimanê Kurdî bê xwedî bû û gelek caran ew bi awakî şaş dihat bi kar anîn. Rastnivîsîn û rastxwandin bê rêzmana zimên naçe serî. Di hejmarê 27 an da, Hawarê, dest bi wê karê girîng jî kiriye. Di bîst hejmaran da, "Bîngehên gramêra Kurdmancî" hatîne danîn. Lê heyf e, ku emrê Hawarê yê qurt, rê nedaye, ku ev gramêra ha temam bibe. Benda dawîn di hejmarê 54 an da hatîye belavkirin. Celadet bi wezîfeya gramêrê, deng û elfabê, dest pê dike. Bi dirêjî li ser van hêmanên gramêrê dinivîse: Navdêr û tewanga wan, pronav, rengdêr û jmarnav.

Heta îro, ev nivîsarên Celadet li ser gramêra Kurdî, bê hempa ne. Zanîna wî gelekî kûr û fereh bûye. Celadet di tehlîla xwe da, ne tenê li ser devokê, belku li ser pîraniya devokên Kurmancî sekiniye.

c-Ferheng

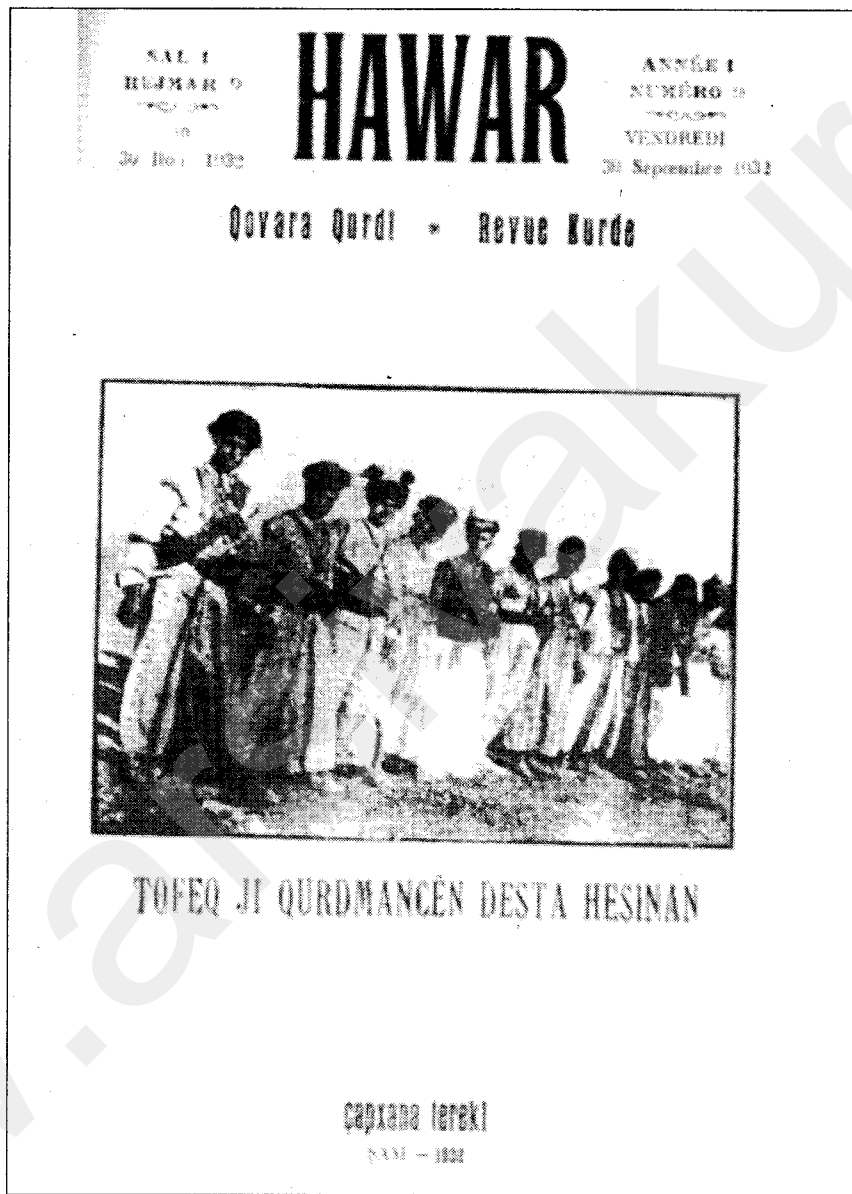
Hêviya Celadet ew bû, ku ferhengê jî ji zimânê Kurdî ra saz bike. Ew hêviya şêrîn bi cih nehat. Lê Hawarê xebateke heja di vî warî da kiriye. Hawarê girîngiya ferheng jî bo pêşveçûna zimên xweş nas kiri bû. Wek bijîşkêkî jîr, Hawarê, qelsî û nexweşiyên zimânê Kurdî di warê ferhngî da nes kiri bûn.

"Îro di zimanê me de du texlît kêmanî hene: Wendabûna pîrsînan Kurdî û ketina pîrsînan biyanî nav zimên".

Hawarê ew pîrsên ku ji hin zaran ketine, ji zarên Kurdî yê tîvel, ji stran, mamik, medhelok û çirokên Kurdî kom kirine û ew di ferhengoka Hawarê da, hin bi hin belav kirine. Li cihê pîrsên biyanî, Hawarê, her çend jê hatîye ew çend, pîrsîne nuh çêkirine û xebitandine. Pîrsa "çand" yek ji wan pîrsan e.

Belê, ji bo danîna ferhengeke Kurdî, ferhengoka Hawarê, bîngehekî gelek heja û bikêr e.

(*) Serîncên binî di dawîya nivîsarê de tê dayîn.

ke Latîni-Kurdî danî. Dema rewşenbîrên Kurd dest bi weşandina rojname û kovaran, hingê dîtine ku elfabeya Erebi-Farisî bi kêrî nivîsîna zimânê Kurdî nayê. Ev yeka han di kovara "Jîn"ê da baş xuya dike (12). Di zimânên Samî da, hin dengdar û hin dengdêrên ku di Kurdî da hene, nîn in. Dengdêrên Kurd, bi gelemperî, nayê nivîsîn. Vê yekê, nivîsîna zimânê Kurdî bi elfabeya Erebi-Farisî xistîye belayek mezîn.

Hawarê bi xebitandina elfabeya Latîni-Kurdî, xwendin û nivîsîna zimânê Kurdî gelek hêsan kir. Sed carî mala Celadet Bedîr-Xan ava be.

Mîr Celadet, di panzdeh hejmarên Hawarê da, li ser elfabeya xwe dinivîse. Ew hemî pîrsên girîng di van nivî-

saran da, bi ferehî rave xwendevanan dike:

-Celadet tîpên elfabê yek bi yek bi xwendevanan dide naskirin. Bi firehî li ser dengên hember wan tîpan disekine û xweserîtiya her dengêkî dide zanîn. Celadet wan û yê hîn zimânên din jî dide berhev û her carê seba hîlbijartina tîpekê ji xwendevanan ra zelal dike. Di vî helbijartinê da, Celadet elfabeyê fonetîkî pêk anîye. Yanê hember her dengêkî tîpeke tena û hember her tîpekê dengêkî danîye. Vê yekê xwendin û nivîsîn bi elfabeya Hawarê gelekî hêsan kiriye. Celadet di helbijartina tîpan da qasî ku mimkin e, xwe nizîkî elfabeya Tirkî kiriye. Daxwaza wî ew bû, ku Kurdên Kurdistana bakur, bi hesanî, hînî elfa-

MEHABAD'DAN DİNAR'A BİR KÜRT ŞAİRİNİN YAŞAM ÖYKÜSÜ: -2

MISTEFA ŞEWQÎ

M. MALMISANLI

Zinar Sîlopî'nin 1912'de kurulmuş olan Hêvî Talebe Cemiyeti üyesi olduğunu da belirttiği Mehabadlı Doktor Mistefa Şewqî (Mustafa Şevki) (10) hakkında bazı Kürt yazarları arasında ilginç tartışmalar yapıldığına yukarıda değinmiştik. 'Eli Kemal Papîr'e göre Mistefa Şewqî; Şêx 'Ubeydullah Nehrî ailesine mensuptur (11). Silêmanîli (Süleymaniyeli) Şair Emin Yumni'nin, Hafız-ı Şîrazî'nin divanını tahmiş biçiminde hazırladığı, Mistefa Şewqî'nin bunu İstanbul'da yayınladığı da belirtilir (12).

Mistefa Şewqî ile ilgili tartışmalara katılanlardan Mumtaz Heyderî'ye göre ise Mistefa Şewqî Mehabadlı değil, Silêmanîlidir ve Dr. Marif Xeznedar'ın sözünü ettiği Qazîzade Şewqî başka bir kişidir (13).

Şakir Fettah onun Silêmanîyeli ve Osmanlı ordusunda subay olduğunu belirten Şemseddin Silêman Sîlahşor'e göre, O; Rewandîz'de subay olup 1938 veya 1939'da ölmüştür. 1940'da Rewandîz'de öldüğünü ve orada gömüldüğünü yazanlar da vardır. Kerim Şarezâ'ya bakılırsa asıl adı Reşîd Şewqî'dir. Gizlenmek için Mistefa adını kullanmıştır, Diyarî Kurdistan gazetesini yönetmiştir. İzzeddin Mistefa Resûl'e göre de O, Osmanlı subayıydı. Irak Osmanlılardan ayrılınca Irak ordusunda subay olarak çalışmıştı. Keza 'Elaeddin Secadî'ye göre Mistefa Şewqî Silêmanîlidir. Onu Rewandîz'dan tanıyan eski bir Rewandîz nüfus memuru, onun Rewandîz'da subay olarak görev yaptığını, Silêmanîli olduğunu söylediğini fakat şivesinin silêmanî şivesine hiç benzemediğini, Mehabad şivesine benzediğini belirtmiş (14).

Mistefa Şewqî'nin kimliği konusunda yazarlardan biri de Cemal Nebez'dir. Ona göre (15) Silêmanî'de kendisinin komşusu olan Mistefa Şewqî'nin asıl adı Reşîd Şewqî'dir. Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı ordusunda subay olan ve yurtsever bir kişi olan Reşîd Şewqî, bir süre Diyarî Kurdistan gazetesinin başyazarlığını da yapmıştır. Daha sonra, bu derginin sahibi Salih Zekî'nin ona "yazılarının çok serttir, eğer böyle devam edersen dergi kapanır" demesi üzerine aralarında anlaşmazlık çıkınca kendisi bir dergi çıkarmak için izin almaya çalışmış, fakat alamamış, bunun üzerine Peyje adında periyodik bir yayın çıkarmıştır. O, asıl adı yerine Mistefa Şewqî takma adını seçmiştir. Bir süre Irak ordusunda subay olarak çalışmış olan Reşîd Şewqî birçok eski Kürtçe şiir biliyor ve bunları okuyordu. Rewandîz'da subay olarak görev yaptığı yolunda yazımlar doğru değildir.

Cemal Nebez'in yazdıklarından, bu kişinin en azından 1958'e dek sağ olduğu anlaşılıyor.

Görüldüğü gibi Mistefa Şewqî konusunda verilen bilgiler birbirinden hayli farklıdır. Bu bilgiler ve Mistefa Şewqî'nin aşağıda değineceğim yazılarını okuduktan sonra ben, biri Mehabadlı (Sablaxlı) biri Silêmanîli iki Mistefa Şewqî'nin olduğu kanısına vardım. Ya-

zılanlardan anlaşıldığı kadarıyla bunlardan ikincisinin gerçek adı Reşîd Şewqî'dir. Her ikisinin yazdıklarında da yurtseverlik teması egemendir.

Qazîzade Mistefa Şewqî, Jîn dergisindeki bir yazısında kendisinin Sablaxlı (Sawicbilaxlı) olduğunu söyler (16).

Qazîzade M. Şewqî imzasıyla Jîn dergisinin üçüncü sayısında yayınlanan "Be Munasebetî Qetlî'amî Rûsan Le Sablaxê Feryad"(Sablax'la Rusların Katliamını Münasebetiyle Feryat) ve aynı derginin 14. sayısında aynı imzayla yayınlanan "Lebo Kurdan" (Kürtler İçin) başlıklı şiirlerinden de onun Sablax yöresini iyi bilen birisi olduğu anlaşılıyor.

PEYJE

Peyje (Merdiven) adındaki bir dergi de 1927'de Bağdat'ta Mistefa Şewqî tarafından yayınlamıştır. Bunun Silêma-

mezher'e göre zaten Peyje sadece bir sayı yayınlanmıştır.

Ebadı: 18 X 12 cm'dir (18).

MISTEFA ŞEWQÎ'LERİN" DÜZYAZI YA DA ŞİİR YAZDIĞI DİĞER KÜRT DERGİ VE GAZETELERİ:

Mistefa Şewqî imzalı Güney Kürtçesiyle yazılmış olan yazı ve şiirlere Bangî Kurdistan, Hetawî Kurd, Kürdistan ve Jîn gibi Kürt dergi ve gazetelerinde rastladım. Kanımca bunlardan Bangî Kurdistan'dakileri yazan kişi, asıl adı Reşîd Şewqî olan Silêmanîli Mistefa Şewqî, diğer dergilerde yazan ise Mehabadlı Dr. Mistefa Şewqî'dir.

1) Bangî Kurdistan

Mistefa Paşa Yamulkî'nin sorumluluğunda olduğu Bangî Kurdistan'ın 14-1. ve 14-2. sayılarının ilk sayfalarında Mistefa Şewqî'nin bu gazetenin yazarı

no:5

- M. Şewqî, Lebo Hewalî Matemdar Maten", Kurdistan (1919), no:6, s. 68

- Qazîzade M. Şewqî, "Cewanan", Kurdistan (1919), no: 9, s. 115

4) Jîn dergisi

- Qazîzade Mistefa Şewqî, "Hawarî Daykê", Jîn, no: 1, s. 195-196

- Qazîzade M. Şewqî, "Be Munasebetî Qetlî'amî Rûsan Le Sablaxê Feryad", no: 3, s. 252-253. Bu şiirin altında "Mosil [Musul], 1332" [1916-1917] yazılmıştır.

- Qazîzade M. Şewqî, "Tehessurî Cîwanî w Tareney Weten", Jîn, no: 4, s. 279-280 (Bu şiirin bir bölümünün Türkçesi için bak. Jîn, c. I, s. 166)

- Qazîzade M. Şewqî, "Wezîyetî Ême Kurdan De 'Esrî Hazîr", Jîn, no: 4, s. 280-282

- M. Şewqî, "Weten", Jîn, no: 10, s. 472

- Qazîzade Mistefa, "Weten", Jîn, no: 11

- Qazîzade M. Şewqî "Lebo Kurdan", Jîn, no: 14, 622

- Qazîzade M. Şewqî, "Meger Lê-m 'Aciz î?", Jîn, no: 15, s. 673

Qazîzade Mistefa Sermo imzasıyla ve Güney Kürtçesiyle yazılmış olan bir şiir de Jîn'in yedinci sayısında yayımlanmıştır. "Qazîzade Mistefa Sermo" da büyük bir olasılıkla Mehabadlı Mistefa Şewqî'dir.

Yine Jîn dergisinin 21. sayısında Dawer Ardelanî tarafından yazılan Kürtçe bir şiir'in başında "Bo Miçey Qazî" ibaresi vardır ki bu, "Miçey Qazî için" veya "Miçey Qazî'ye demektir. (Kürtçe'de Mustafa'ya Miçe de denir. Kurda "Miçey Qazî" de Qazîzade Mistefa Şewqî'dir.

*

Têbînî

(10) Zinar Sîlopî, Doza Kurdistan, Ster evî, Beyru (?), 1969, s. 28

(11) 'Eli Kemal Papîr, Şa'îrenawwun-buekanî Kurd, Silêmanî, 1973, s. 47-48'den aktaran Dr. Marif Xeznedar. Bak. Mumtaz Heyderî, yage., s. 83

(12) Dr. Marif Xeznedar'dan aktaran: Bak. Mumtaz Heyderî, yage., s. 86

(13) Bak. Mumtaz Heyderî, yage., s. 92

(14) Bak. Mumtaz Heyderî, yage., s. 15, 36, 37, 86, 88

(15) Cemal Nebez, Pêwendarêrîy Kurdî, Kurd Kê ye w Kurdbûn Manay Çî?, Bilawkirawey Rêkxirawî Xwêndîkaranî Sosyâlîstî Kurd Le Ewropa, Stockholm, s. 75 - 77

(16) Qazîzade Mistefa, "Weten", Jîn, no: 11

(17) Dr. Marif Xeznedar da Peyje'yi yayımlayan Mistefa Şewqî ile Mehabadlı Mistefa Şewqî'nin aynı kişiler olmadığını yazar (Bak. Mumtaz Heyderî, yage., s. 86)

(18) Dr. Kemal Mezher Ehmed, "Têgeyîştî Rastî" û Şwênî Le Rojnâme-nûsî Kurdî da, Le çapkirawekanî Korî Zanyarî Kurd, Bağdat, 1978, s. 234

(19) Bak. Bangî Kurdistan, no 14-1, s. 3; 14-2, s. 3

MISTEFA ŞEWQÎ

nîli Mistefa Şewqî olduğu anlaşılıyor (17).

Peyje'nin adının altında Kürtçe olarak şöyle yazılmıştır: "Edebi, ictimaidir. Kürtçe olarak Kürtlükten bahseder."

Mumtaz Heyderî tarafından bu derginin 44 sayfa olan ilk sayısının tıpkıbasımı 1985'te Bağdat'ta yapıldı. Kemal

olduğu yazılmıştır. Mistefa Şewqî'nin aynı gazetede kendi adıyla yazdığı yazılara da rastladım (19).

2) Qazîzade Mistefa Şewqî, Hetawî Kurd, no: 3

3) Kürdistan dergisi

- Qazîzade M. Şewqî, "Hesbîhal Digel Weten", Kurdistan (1919). İstanbul,

YORUM

Realite'nin birinci sayısında "Türkiye'de yaşayan Kürtlerin sorunu Türkiye'de çözümlenmelidir" diye yazıldı. Ortalama Türk insanının kafasında ve yüreğinde çözümlenmelidir diye yazıldı. Bu gün neresinden bakılırsa bakılırsa gerek Türkiye'de ve gerekse uluslararası kamuoyunda ve devletler nezdinde Kürt sorununun çözümü için bir dizi önerme yapılmakta, bir dizi politika üretilmektedir. Bir de son 30 yılın ortaya çıkardığı Kürt siyasi parti ve gruplarının programlarında Kürt sorununa çözümler getirilmektedir. Bütün bunların yanında bitmeyen, bitirilmeyen ya da bitirilemeyen bir savaş var. Savaşı günlük hayatında yaşayan devlet görevlilerinin Kürt sorunu hakkında bu gün geldikleri nokta elbette ki önemli. Sonuç olarak ölümle yüzyüze olanlar bu insanlardır ve en azından bu insanların bu savaşın amacı ve sonuçları ile ilgili görüşleri önemlidir.

Gazeteci Celalettin Çetin bu insanların görüşlerini "Virgülüne dokunmadan" yayınladı. Virgülüne dokunmadan yayınlanan bu önermeler ve eleştirilerde Kürt sorununa Güvenlik Güçlerinin bakışı var. Eleştiri daha çok sivilleri ve yer yer de "Güneydoğulu" iş adamlarını hedef alıyor. Devlet görevlilerinin iş yapmadıklarını, bölgeyi sahipsiz bıraktıklarını vurguluyor. Ama, Kürt kavramından, Kürtlerin somut ulusal demokratik taleplerinden hiç söz edilmiyor. Oysa, gerek Türkiye'de ve gerekse uluslararası düzeyde Kürt sorununu Kürt sorunu olarak çözüme girişimleri var. Buna bağlı olarak Kürt siyasi hareketlerinin siyasi talepleri var. Metropol merkezlerde faaliyet gösteren Kürt kuruluşlarında, basın organlarında tartışılan tezler, öne sürülen önermeler var.

Şimdi eğer sorun bizzat savaşın içinde yaşayan insanların gözü ile ele alınırsa, Kürt çocuklarını yatılı okullara hapsederek bir çözüme gitmek gerekecek. Bölgeye atanan yöneticilerin daha iyi görev yapmaları ile yetinilecek. Bölgeden gelen iş adamlarının kendi bölgelerine yatırım yapmaları ile sorun kısmen çözümlenmiş olacak.

Tekrarlamak gerekli: Kürt sorunu kendi sosyolojik gerçekliği ile ortalama Türk insanının, Türkiye'de yaşayan ortalama insanın kafasında ve yüreğinde çözümlenmelidir. Bu olmadığı sürece, sorun durmadan kanayan bir yara olma niteliğini kolay kolay yitirmeyecektir!

'Devlet hata yapıyor'

● Gazeteci Celalettin Çetin'in Milliyet gazetesinde yayınlanan röportajının son bölümü bölgede görev yapan askerlerin eleştirilerini içeriyor. Yüksek rütbeli bir subayın şimdiye kadar yapılanları "Havanda su dökmek" diye tanımladığını belirten Çetin, eleştirileri de kendi deyimi ile "Virgülüne dokunmadan" yayınlıyor. Kürt sorununun, hükümet ve muhalefet cephesinde, Kürt ve Türk solunda ve Avrupa'da çeşitli boyutları ile tartışıldığı bu günlerde bizzat cehennemin içinde olan devlet güçlerinin eleştirileri, devletin bu kesiminin Kürt sorununa nasıl baktığını açıkça sergilediği için önem taşıyor. Bu eleştirileri ve önermeleri Kürt sorununa çözüm üretme durumunda bulunan güçlerin dikkatlice okumaları gerekir düşüncesi ile tümünü yayınlıyoruz.

Devletin varlığı, kesin çizgilerle bölgede hissettirilmelidir. Halen çoğu bölgede kaymakamlık makamı vekil görevlilerce doldurulmuştur. İlçenin güvenliği ve özellikle köylerin terör belasına karşı korunması için gayret gösteren bir ilçe jandarma komutanının kaymakamlığa vekalet ettiği yerde acaba bütün faaliyetler etkin olarak icra edilebilir mi? Maalesef ne güvenlik görevlilerinin ne de mülki görevlerin yürütülemediği gözlemlenmektedir.

Kaymakam atanıyor, gelmiyor. Araya aracı koyuyor, bakanlar ve milletvekilleri devreye giriyor; istirahat ve hava değişimi alınıyor ve bizim sevimli kaymakamımız Güneydoğu'daki kaymakamlık görevini Batı'da ikametgahında sohbetlerde, içki sofralarında ahkamlarıyla yürütüyor.

Devletin temsilcilerinin olmadığı yerde, alt kademelerdeki yöneticilerden etkin görev beklemek hayal dünyasında gezmeye benzer.

Zira alt kademedeki yöneticilerin çoğu Güneydoğu Anadolu çocuğudur. Maalesef bunların bir kısmı ise halen terör örgütüne meyilli durumlarını konuşmaları ve tavırlarıyla ortaya koymaktadırlar.

Mülki amirler, bölge halkıyla diyaloğa girmelidir. Devleti temsil eden yetkili, sevk ettiği yerleşim yerinde rahat olarak gezemiyor ise halka terör yoktur diye nasıl güvence verilebilir.

Yetkililer, bölge halkını kucaklamalı, onlara devletin var olduğunu, babalık görevlerini yapacağını icraatlarıyla göstermelidir.

Ama çoğu yerde görüyoruz ki, idareciler halktan çok kopuk çalışmaktadır. Halkla diyaloga girmeyen mülki amir, sorunlara nasıl çare bulacaktır?

Işin özü devlet baba, gönülden hizmet götürecektir, devletin varlığını icraatlarıyla belgeleyecek, devlet - halk bütünleşmesini sağlayacak idarecileri bölgedeki il ve ilçelere atmalıdır.

Idareci, devletin töreğe yönelik politikasını bilmiyor. Bunun için de devamlı hata yapıyor, doğruları bulamıyor.

Ohalde, vali, kaymakam, bölgeye atanmadan neden bir kursa tabi tutulmaz? Onlara doğrular, eğriler, yapılacaklar, yapılmayacaklar

neden anlatılmaz? Dünyadan bihaber yöneticiyle sorunların üstesinden gelmeye çalışıyoruz.

Olağanüstü Hal Yasası'nın, bir sivil sıkıyönetim yönetim olduğu artık herkes tarafından biliniyor. İncelendiğinde çok geniş yetkilerin tanındığı görülen mülki amirler ne yazık ki hedef olmak korkusuyla ve / veya politik bağlantıları yüzünden yasanın kendilerine tanıdıkları yetkileri kullanmaktan sarfınazar etmektedirler. Yetki kullanımının tam uygulanmaması terörün boyutlarını genişletmiştir.

Yatılı bölge okulları askeri liselerin yönetim sistemine benzer tarzda idare edilmeli, çocuklar yatılı okulda okurken izinler dışında aileleriyle irtibatını kesmeli. Öğretmenler mahalli halktan olmamalıdır."

Görünen odur ki, Olağanüstü Hal Yasası kapsamında iş, güvenlik kuvvetlerine havale edilmiş, diğer makamlar kendilerini ikinci plana almıştır. Terörle silahlı mücadele kaçınılmazdır. Peki yeterli mi, sivil mücadele neden etkin olarak yapılmaz? Neden yalnızca silahlı mücadele ön plana çıkarılır? Güvenlik güçlerinin zor şartlar altında terörün silahlı elemanlarıyla mücadelesini etkin şekilde yürüttüğünden ve başarısından şüphemiz yok. Ama ya sivil idare?

Hükümetler, devamlı bölgeye yapılacak ve yapılmakta olan yatırımlardan bahsetmektedir. Yapılan incelemelerde görülmüştür ki;

Yatırımlar, bölgeye işçi istihdamı sağlamamaktadır. Çünkü müteahhitler, işçilerini Batı'dan getirmektedir. Korku ortamı var. İşveren bölge halkına güvenmiyor. Çok kötü bir olay. Karşılıklı güvensizlik işsizliğe çare olamıyor.

Coğu ihaleyi alan, teşvik alan bölge halkından olmasına rağmen, taahhüdünü yerine getirmiyor. Ya hiç işe başlamamış ya da yarım bırakmış sahipsiz yatırımları görmek mümkündür.

Burada şu da görülüyor. Güneydoğulu olduğunu göğsünü gererek söyleyen bazı zenginlerimiz de yine kendi yöresinin yoksul vatandaşını utanmadan sömürüyor. Ancak ne acıdır ki bölgeye buralar benim doğduğum yerler diye yatırım yapmıyor.

Yatılı bölge okulları askeri liselerin yönetim sistemine benzer tarzda idare edilmeli, çocuklar yatılı okulda okurken izinler dışında aileleriyle irtibatını kesmeli. Öğretmenler mahalli halktan olmamalıdır."

Milliyet 16 Aralık 1994

YAZIŞMA ADRESİ

REALITE Press
PK: 442, 80090
Beyoğlu İSTANBUL / TÜRKİYE